

Mülki müdafiənin yaranma tarixi ,vəzifələri,məqsədi,təşkili və ona rəhbərlik Plan:

- 1.Mülki müdafiənin yaranma tarixi.
- 2.Mülki müdafiənin vəzifələri və məqsədi
- 3.Mülki müdafiəinin təşkili və ona rəhbərlik

Elmi-texniki tərəqqinin (ETT) yüksəlişi,mürəkkəb sistemlərin tətbiqi ilə elmi-texniki və istehsalat fəaliyyətinin miqyasının genişlənməsi,onların istismarında riskin artması insanların normal fəaliyyətinə təhlükə yaradırlar.Bu təhlükəni aradan qaldırmaqdan ötrü Mülki müdafiə sistemi fəaliyyət göstərir.

Mülki müdafiə -ətraf mühitdə insanların sağlamlığını və təhlükəsizliyini qoruyan bir elmdir.

O,təhlükəli və zərərli amilləri aşkar çıxarmalı və eyniləşdirməli,insanın mühafizəsinin metod və vasitələrinin yollarını, zərərli və təhlükəli amillərin minimum dərəcəyə qədər azaldılmasını araşdırmalı,dinc və müharibə dövrü baş verən qəza hallarının ,fəlakətlərin nəticələrini aradan qaldırmaq tədbirləri hazırlamalıdır.MM-in rolü təbii fəlakətlərin,böyük istehsalat qəzalarının nəticələri ilə mübarizədə xeyli artmışdı.

Böyük maddi itkilər və insan tələfatına səbəb olan fövqəladə hadisələr göstərir ki,indi mövcud olan şəraitdə insanları və onların yaşadığı mühiti fövqəldə hallarda mühafizə etmək üçün,insanların psixoloji,mənəvi cəhətdən əsaslanmış səmərəli formada hazırlanması məsələlərini tamamilə yenidən qurmaq lazımdır,xüsusilə əmin- amanlıq dövründə

fövqəladə hal olan MM tədbirlərin yenidən baxmalı və onun vəzifə və yollarını yenidən qiymətləndirmək lazımdır.

Mülki müdafiə ilk dəfə 1931-ci ildə Fransanın Paris şəhərində fransız tibb generalı Corc Sant Pol tərəfindən "Cenevra Regionu Assosasiyası" yaratmışdır. Bu Assosasiyanın yaradılmasının səbəbi hər hansı bir fövqəladə hadisələr zamanı bir sıra koteqoriyalı insanlar(qocalar, əllillər, şikəstlər, xəstələr, qadınlar və uşaqlar) ardım etməkdir. 1937-ci ildə vəfat edən Corc Sant Pol vəsiyyəti ilə Assosasiya Parisdən Cenevrəyə köçürülsün Generalın vəssiyyəti ilə Onun məsləkdaşı general Henri Corc Assosasiyaya rəhbərlik etdi. Henri Corcun təşəbbüsü ilə assosasiya tərəfindən İspaniyada 1936-ci ildə baş verən vətəndaş müharibəsi zamanı əhalinin bəzi qrupları üçün Madrid və Bilbaoda, 1937-ci ildə Yaponiya və Çin müharibəsi zamanı Şanxayda bitərəf zona yaradılmış, dinc əhalini qorumağın mümkünüyünü nümayiş etmişdir. Henri Corc 1947-ci ildə "Müasir müharibədə mülki əhalinin mühafizəsi" kitabını yazmışdır. Bu kitab assosasiyanın manifesti idi 1957-ci ildə Mülki müdafiə üzrə ictimai Ümumdünya Konfransi keçirilmişdir. Bu konfransda 33 ölkənin 130 nümayəndəsi iştirak etmişdir.. Onun adı dəyişilərək "Beynəlxalq Mülki Müdafiə Təşkilatı" adlandırıldı. 1966-ci ildə oktyabrın 17-də BMT katibliyinin Beynəlxalq Mülki müdafiə təşkilatı (BMMT) nizamnaməsi qeydə alındı. Azərbaycan isə bu təşkilata 1993-cü il 3 noyabrda üzv oldu. Hər il Martin 1-i Beynəlxalq Mülki müdafiə günü kimi qeyd olunur.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 1992-ci il iyulun 31-də "Azərbaycan Respublikasının Mülki Müdafiəsi haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi" barədə 73 sayılı fərənə və 1998-ci il aprelin 18-də "Mülki müdafiə haqqında Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiq edilməsi" barədə 700 sayılı fərmanı imzalanmışdır. 19.04.2006-ci il 394 sayılı qanunu ilə Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar nazirliyi haqqında əsasnamə, 29.12.2006-ci il 511 sayılı qanunu ilə Azərbaycan Respublikası

FHN-nin Mülki müdafiə qoşun hissələri haqqında əsasnamə imzalanmışdır.

2.Mülki müdafiənin vəzifələri və məqsədi

Yeni Əsasnamə və Qanunda respublikada mülki müdafiənin əsas məqsəd və vəzifələrini habelə dövlət hakimiyyəti və idarəetmə orqanlarının, ictimai təşkilatların, eləcə də məsul şəxslərin və bütün vətəndaşların mülki müdafiə üzrə vəzifələri müəyyən edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Mülki müdafiəsi-sülh və müharibə dövrlərində respublikanın ərazilərində əhali və təsərüffat obyektlərini, həmçinin güclü qəzaların nəticələrindən, habelə müasir qırğıın vasitələrdən mühafizə məqsədilə dövlət, təsərüffat, hərbi idarəetmə orqanları tərəfindən bütün vətəndaşların iştirakı ilə həyata keçirilən sosial və müdafiə tədbirləri sistemidir.

Mülki müdafiə üzrə dövlət funksiyalarını Azərbaycan Respublikası Fövqəladə Hallar Nazirliyinin orqanları yerinə yetirir. Buraya dövlət idarəetmə orqanları, Mülkiyyət formalarına aid olan birliklər, müəssisələr, idarələr, təşkilatlar və digər obyektlər, onların qüvvə və vasitələri daxildir. Onlar sülh və müharibə dövründə respublikanın bütün ərazisində mülki müdafiə tədbirlərini yerinə yetirilməsini təmin edirlər.

Azərbaycan Respublikası Mülki müdafiəsinin əsas vəzifələri aşağıdakılardır.

- fövqəladə halların nəticələrindən əhalinin və xalq təsərrüfatının mühafizə edilməsi;
- sülh və müharibə dövrlərində adamların həyatı, sağlamlığı üçün təhlükə yarandığı barədə və belə şəraitdə davranış qaydaları haqqında əhalinin vaxtında xəbərdar edilməsi;
- fövqəladə halların nəticələri aradan qaldırılması məqsədi ilə xilasetmə və digər təxirəsalınmaz işlərin təşkili və yerinə yetirilməsi;

- mülki müdafiə sistemi rəhbər heyətinin ,idrəetmə orqanları və qüvvələrinin fövqəladə hallarda mühafizəyə və fəaliyyətə hazırlanması,habelə müvafiq mühafizə və fəaliyyət üsullarının əhaliyə öyrədilməsinin təşkili;
- sülh və müharibə dövrlərindəki fövqəladə hallarda xalq təsərrüfatı sahələrinin,müəssisələrin,idarə və təşkilatların sabit fəaliyyətinin təmin olumasına yönəldilmiş tədbirlərin,xüsusən mülki müdafiənin mühəndis-texniki və digər tədbirlərinin hazırlanmasında,həyata keçirilməsində iştirak etməkdir.
- Fövqəladə hallar yaranarkən fəaliyyət göstərmək üçün mülki müdafiə dəstələri yaratmaq ,lazımı avadanlıqla təchiz etmək və işə hazırlamaq.

Sadalanmış bütün vəzifələrin hamısı vacibdir və komplefs halında həll edilməlidir;

1.Dövlət siyasetini,o cümlədən vahid elmi texniki siyasəti müəyyən etmək və onu həyata keçirmək.

2.Əhalini və ərazini fövqəladə hadisələrdən mühafizəsini təmin edilməsinə dair hüquqi və iqtisadi normaları müəyyən etmək,zəruri normativ hüquqi aktlar qəbul etmək və onların icrası.

Mülki müdafiənin əsaə məqsədi aşağıdakılardır;

1.Fövqəladə hadisələrin qarşısının alınması məqsədi ilə profilaktiktədbirlərin həyata keçirilməsi.

2.Fövqəladə hadisələri zamanı mümkün olan ziyan və itkilərin həcminin maksimum azaldılması.

3.Fövqəladə hadisələrin və onların nəticələrin aradan qaldırılması.

3.Mülki müdafiəinin təşkili **və ona rəhbərlik**

Mülki müdafiə sahəsində dövləti aşağıdakı vəzifələri vardır;

Mülki müdafiə ərazi-istehsalat prinsipi üzrə təşkil olunur.Bu o deməkdir ki,mülki müdafiə tədbirləri həm icra hakimiyyəti xətti ilə,həm də ayrı-ayrı nazirliklər,müəssisələr,təşkilatlar və istehsalat sahələrinin xətti ilə təşkil olunur.

Mülki müdafiə təşkiletmə prinsipləri aşağıdakılardır;

1.Ərazi prinsipi(MM tədbirləri respublikanını bütün ərazisini əhatə edir).

2.Fərqli və kompleks yanaşma prinsipi(Azərbaycan Respublikanın Mülki müdafiə tədbirlərin ayrı-ayrı bölgələrin ,şəhərlərin .istehsal və sosial təyinatlı obyektlərin ,hərbi-strateji,iqtisadi və digər xüsusiyyətləri nəzərə almaqla planlaşdırılması və əlaqələndirilmiş şəkildə həyata keçirilir).

3.Kütləvilik və məcburilik prinsipi(Mülki müdafiə tədbirlərin respublikanın bütün əhalisini əhatə edir və məcburi xarakter daşıyır.)

4.Daimi hazırlıq prinsipi(Azərbaycan respublikası Mülki müdafiə sisteminin fövqəladə hadisələri zamanı dərhal və səmərəli fəaliyyətə başlamağa hazır vəziyyətdə olması).

5.Dərhal xəbərdarlıq prinsipi(Baş verə biləcək fövqəladə hadisələr haqqında Azərbaycan respublikasının bütün əhaliyə dərhal məlumat verilməsi).

6.Qarşılıqlı əlaqə prinsipi(Mülki müdafiə tədbirləritəmin edilməsində iştirak edən Azərbaycan respublikanın dövlət orqanlarının və Mülki müdafiə qüvvələrinə sıx və uzlaşdırılmış fəaliyyət göstərilməsi).

Yeni qanuna və Əsasnaməyə müvafiq olaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Mülki müdafiəyə rəhbərlik edir. Azərbaycan Respublikasının Mülki Müdafiəsinin qərar və tapşırıqlarını Baş Nazir yerinə yetirir və mülki müdafiənin qarşısında duran vəzifələri həyata keçirməyə daim hazır olması üçün məsuliyyət daşıyır. Mülki müdafiə tədbirlərini planlaşdırmaq və həyata keçirməsini təşkil etmək, habelə icraya nəzarət məqsədilə Respublika Fövqəladə Hallar Nazirliyi gündəlik rəhbərlik edir.

Yerlərdə mülki müdafiəyə aşağıdakılardan rəhbərlik edir;

Naxçıvan Muxtar Respublikasında -Muxtar Respublikasının Baş Naziri, şəhərlərdə, rayonlarda, kənd və qəsəbələrdə müvafiq icra hakimiyyəti başçıları və onların nümayəndələri,

Müəssisələrdə, böyük şirkətlərdə, təsərrüfat birliklərində və obyektlərdə-onların rəhbərləri və sahibkarları.

Mülki müdafiənin vəziyyəti üçün həmin şəxslər məsuliyyət daşıyır və onların vəzifə borcudur. Onlar rəhbərliyi qərargah, xidmətlər və başqa dövlət orqanları vasitəsilə yerinə yetirir.

Mülki müdafiə ərazi-istehsalat prinsipi üzrə həyata keçirilir. Bu o deməkdir ki, Mülki müdafiə tədbirləri həm icra hakimiyyəti xətti ilə, həm də istehsalat və təsərrüffat fəaliyyətinə rəhbərlik edən nazirliklər və idarələr xətti ilə planlaşdırılır və həyata keçirir.

Əhalinin mülki müdafiənin təşkilində əhalinin konkret vəzifələri aşağıdakılardır;

1. Əhali qəzalar və təbii fəlakətlər zamanı düzgün davranmalı, onların nəticələrindən, habelə kütləvi qırğıın silahlarından mühafizə qaydalarını öyrənməli, mühafizə tədbirlərini əməli sürətdə icra etməyi bacarmalıdır.
2. Əhali kütləvi qırğıın silahlarından, qəzaların, təbii fəlakətlərin nəticələrindən mühafizə qaydalarını dəqiqliyənə yetirməlidir.

3.Hər bir kəs mülki müdafiənin bütün tədbirlərində şüurlu surətdə iştirak etməlidir.

4.Əhalinin ən vacib vəzifələrindən biri-özündə və yoldaşlarında yüksək mənəvi-psixoloji keyfiyyətlər tərbiyə etməkdir.

Mülki müdafiə tədbirlərini planlaşdırmaqdan ötrü mülki müdafiə qrargahı yaradılır.Mülki müdafiə qərargahı təsərüffat obyektlərində yaradılır.Mülki müdafiə sistemində təsərüffat obyektləri mühüm yer tutur.Təsərüffat obyektləri mülki müdafiənin təşkilində əsaə rol oynayır.Bütün mülki müdafiə tədbirlərin bünövrəsi məhz təsərüffat obyektlərində qoyulur.Obyekt dedikdə idarə,müəssisə,təhsil müəssisələri və digər müəssisələr nəzərdə tutulur.Mülki müdafiə tədbirlərin yerinə yetirilməsi barədə müəssisərəhbərinin əmr və sərəncamlarnı obyektin bütün vəzifəli şəxsləri hökmən icra etməlidirlər

Obyektlərdə mülki müdafiə-fəhlə,qulluqçu,gənclər,tələbələri qabaqcadan müasir qırğıın vasitələrdən mühafizəyə hazırlamaq,obyektin fövqəladə hallarda sabit işləməsi üçün şərait yaratmaq və vaxtında qəza-xilasetmə və digər-təxirəsalınmaz işlər görmək,təbii fəlakət və istehsalat qəzalarının nəticələriniləğv etmək üçün yaradılır.Obyektin rəhbərinə mülki müdafiə üzrə kömək göstərmək məqsədilə onun müavinləri olur.Mülki müdafiə rəhbərliyin yanında mülki müdafiə qərargahı yaradılır.Qərargah mülki müdafiənin idarəetmə orqanı olub,obyektdə mülki müdafiə məsələləri üzrə bütün əməli fəaliyyətin təşkilatçısıdır.Qərargah mülki müdafiə üzrə ştatlı işçilərdən və öz əsas işindən ayrılmayan vəzifəli şəxslərdən təşkil edir.

Mülki müdafiəni xüsusi tədbirlərini yerinə yetirmək,bu məüsədlə qüvvə və vasitələr hazırlamaq,qəza xilasetmə və digər təxirəsalınmaz işlər aparılarkən mülki müdafiə qüvvələrinin fəaliyyətini təmin etmək üçün yerlərdə mülki müdafiə xidmətləri yaradılır.

Mövzu:2 Fövqəladə hallar və onların təsnifatı.

Plan:

- 1.Fövqəladə halların miqyasına görə növləri
- 2.Sülh mənşəlli fövqəladə hallar
- 3.Sosial- siyasi və ekoliyi xarakterli fövqəladə hallar
- 4.Texnogen xarakterli fövqəladə hallar
- 5.Təbii xarakterli fövqəladə hallar

1.Fövqəladə halların miqyasına görə növləri

Fövqəladə hadisə -bu qəza,təhlükəli təbii təzahürlər,faciə,kortəbii və ya digər bədbəxt hadisə nəticəsində yaranmış,insane tələfatına,insanların sağlamlığına və ya ətraf mühitə zərər yetirilməsi,xeyli maddi itkilərə və insanların həyat fəaliyyəti şəraitinin pozulmasına səbəb ola bilən və ya olmuş şəraitdir.Fövqəldə hadisələr tiplərinə,növlərinə,miqyasına və mənşəyinə görə,habelə digər əlamətlərinə görə təsnif olunur.Əgər ehtimal olunan bütün fövqəladə hadisələrin cəm halında götürsək ,onda onları iki növə ayırməq olar.Münaqişəli və Münaqişəsiz fövqəladə hadisələr.Münaqişəli fövqəladə hadisələrə hərbi toqquşmalar,ekstremal siyasi mübarizə ,milli və dini zəminində münaqişələri,terrorizm və s,a aid etmək olar.Münaqişəsiz fövqəladə hadisələrə isə texnogen və ekoliyi,təbii xarakterli fövqəladə hadisələr aid edilir.

Ekstremal hadisələr-bu proseslərin və ya hadisələrin normasından kənara çıxmışdır.Qəza-bu konstruktiv,istehsalat, texnologiyi hadisələrdir. Təhlükəki tibii təzahürlər-bu özünün intensivliyinə görə,insanların həyat fəaliyyəti üçün mənfi nəticələr doğura bilən təbiət mənşəlli öz-özünə hasil olan hadisələr.

Fövqəladə hadisələr zamanı ilk növbədə ümumi itkilər və ziyan müəyyən edilir ki,bu dərhal müvafiq qərar qəbul etmək üçün vacibdir.Təsir dairəsinə görə və nəticələrinin ağırlığı üzrə fövqəladə

hadisələr:Lokal(qismi),obyekt səciyyəli,Yerli,Regional,Milli və Qlobal miqyaslı Fövqəladə hadisələr ola bilər.

Miqyasına görə fövqəladə hallar bölünür:

- Lokal-ərazidə və təşkilatca iş, ev ətrafi yerlərdə və mənzildən kənarə çıxmır. Onların nəticəsində 10 nəfər zərər çəkmiş, ya da dəymış ziyanın məbləği minimal əmək haqqının min manatını təşkil edir.
- Obyekt miqyaslı FH-Fövqəladə hadisə bir obyekti əhatə edirsə və onların qüvvə və ressursları ilə ləğv edilə bilirsə.
- Yerli-yaşayış məntəqələri,kəndləri,şəhər və üsəbələrin hüdudlarından kənara çıxmamaq şərti ilə.Nəticədə 10 nəfərdən yuxarı,lakin 50 nəfərdən çox olmadıqda,maddi zərərin əmək haqqının 1000 manatından yuxarı,5000 mananatdan yuxarı olmamamalı.
- Regional-Bir neçə rayonu əhatə edən fövqəladə hadisələr.Zərər çəkənlərin sayı 50 nəfərdən 500 nəfərə qədərdisə yada 500 nəfərdən 1000 nəfərə qədərdisə,maddi zərər əmək haqqının 0,5+5mln manata qədər təşkil edirsə.
- Milli-Ölkənin geniş ərazisini əhatə edir.Lakin ölkənin hüdudlarından kənara çıxmamaq şərti ilə.Nəticədə zərər çəkənlərin sayı 500nəfərdən yuxarı,və ya 1000 nəfərdən yuxarı,maddi zərər əmək haqqının 5mln manatdan çox təşkil edir.
- Qlobal- ölkənin hüdudlarında kənara çıxmamaq şərti ilə.Onların nəyicələri həm zərər çəkmiş dövlətlərin həm də beynəlxalq birliyin qüvvə və vasitələri aradan qaldırır.

2.Sülh mənşəlli fövqəladə hallar

Atom elektrik stansiyalarında,dəmir yollarında ,güclü təsirli zəhərli maddələr istehsal edən müəssisələrdə baş verən qəzalar,böyük maddi itkilər insan tələfatı ilə nəticələnən təbii fəlakətlər və digər fövqəladə hadisələr sülh dövründə mülki müdafiənin həyata keçirdiyi tədbirlərin vacibliyini yeni mövqedən qiymətləndirməyi tələb edir.

Fövqəladə hadisələr mənşəyinə görə bölünür:
I-ciSühl mənşəlli fövqəladə hallar,
II-ci Hərb mənşəlli fövqəladə hadisələr.

Sühl mənşəlli fövqəladə hadisələr bunlardır;
1.Texnogen xarakterli fövqəladə hadisələr.(İstehsalat qəzaları,nəqliyyat qəzaları,atom elektrik stansiyalarında baş verən qəzalar,elektrik enerji istehsal edən müəssisələrdə baş verən qəzalar

Texnosferin əhali vətraf mühitə törətdiyi təhlükə sənayedə və communal təsərüfatınd böyük miqdarda radioaktiv ,kimyəvi,bioloji habelə yanğın və partlayış qorxusu yaranan istehsalat və texologiyaların olması ilə şərtləşir.Respublikamızda yüz minə yaxın belə müəssisələrmövcuddur.Əldə olan məlumatlara görə 1992-1998-ci illər ərzində texnogen xarakterli fövqəladə hadisələr 100-dək qeydə alınmışdır.Onların böyük əksəriyyəti Bakı ə Sumqayıtda baş vermişdir.texnogen xarakterli fövqəladə hadisələr əsasən insanların səhlənkarlığı ,məsuliyyətsizliyi və savadsızlığı ucbatından baş verir.

Sənaye müəssisələrində baş verən hadisələr,adətənqurğuların dağıılması və deformasiyaya uğraması,yanğınlar ,enerji sisteminin sıradan çıxması boru kəmərlərdən sıxmalar müşayiət olunur

Nəqliyyat qəzaları ən çox baş verən hadisələrdəndir.Hazırda mövcud olan hava,su,dəmir yol,avtomobil,boru kəməri və digər qəzalar əsas yer tutur.Gəmilərdə əsasən yanğın və partlayış səbəbindən,onun aşmasından,bir-birilə toqquşmasından,fırtınadan,sualtı riflərdən və digər səbəblərdən baş verir.

Aviasiyada qəza halların baş verməsi səbəbləri,onların köhnəlməsi.texniki xidmətin düzgün aprılmaması ,müəyyən uçuş qydaların pozulması ,diqqətsizlik ucbatından və s,a

Respublikamızda nəqliyyat vasitələri ilə hər il milyonlarla ton yük daşınır.Bunların 28%-idəmir yoluna,38% -ı isə avtomobil nəqliyyatı,13%-

isəhava nəqliyyatı,21%-I boru kəmərin payına düşür.Kilometr hesabı ilə götürəndə nəqliyyat qəzalarında 0,026 nəfər dəmir yolunda,33,0 avtomobil qəzasında,1,06 nəfər isə hava nəqliyyatında məhv olur.l.

2.Təbii xarakterli fövqəladə hadisələr:

- 1)Geofiziki hadisələr(zəlzələ,vulkan püskürməsi,meteoridlərin düşməsi)
- 2)Geoloji hadisələr(torpaq sürüşmələri,qar uçqunları,quraqlıq)
- 3)Meteoroloji hadisələr(güclü yağışlılar,Güclü küləklər,qasırğa,tufan)
- 4)Dəniz hidroloji hadisələr(tsiklon,sunami ,tornado)
- 5)Meşə çöl yanğınları
- 6)İnsanların,heyvanların və bitkilərin yoluxucu xəstəliklərin yayılması.

3.Sosial- siyasi və ekoliyi xarakterli fövqəladə hallar

.Sosial- siyasi xarakterli fövqəladə hadisələr.(milli və dini zəminində münaqişələr,Ölkə daxili çəkkişmələr,terrorizm və narkobiznes)

Sosial təhlükə- həyatını və sağlamlığını təhlükə altına atan neqativ təsirin əsasının cəmiyyətdə geniş vüsət alan əsas qrupudur.Respublikamızda əhalinin həyat tərzini daha da yüksəltmək üçün yeni-yeni iş yerləri açılır.Sosial təhlükənin xüsusi qrupuna insanın sağlamlığını məhv edən maddələrin qəbul edilməsini aid etmək olar.Bura narkomaniya,toksikomaniya,alkoqalizm aiddir.Narkomaniya ən qorxulu social təhlükədir.

Terrorizm- cəmiyyətdə iğtişaş yaratmaq,hakimiyyəti zəiflətmək məqsədilə qeyri-hökumət zoraklığı ,yaxud təhlükəsidir .Müasir terror qruplaşmalar elm və texnikanın müasir nailiyyətlərindən geniş istifadə edir,müasir texnologiyalara və məlumatlara yol tapırlar.

4.Ekolji xarakterli fövqəladə hadisələr:

1)Atmosferin çirklənməsi	2)hidrosferin çirklənməsi
3)litosferin sıradan çıxması	4)biosferin məhv olması

Atmosfer tərkibi və xassələrinin dəyişməsi ilə əlaqədar baş verən fövqəladə hadisələr(iqlimin kəskin dəyişməsi,şəhərlərdə kəskin oksigenin azlığı,ozon qatının pozulması)

Troposfer –Yerin vəziyyətini dəyişməsi ilə əlaqədar baş verən fövqəladə hadisələrdir.

Hidrosferin vəziyyətinin dəyişməsi ilə əlaqədar baş verən fövqəladə hadisələr(su mənbəyinin quruması,çirklənməsi və su ehtiyatlarının azalması).

Biosferin vəziyyətinin dəyişməsi ilə əlaqədar yaranan fövqəladə hadisələr(yaşayış mühitinin dəyişməsinə həssas olan heyvan və bitki növlərinin yox olması,yeni bitki örtüyünün məhv olması).

Ekoloji fövqəladə halların əsas səbəbləri təbii ,antropogen və texnogen faktorlardır. Antropogen və texnogen proseslər insanın fəaliyyəti ilə bağlıdır.XXI əsrдə insanın təbiətə təhlükəli müdaxiləsi kəskin surətdə artıb və bu müdaxilənin həcmi genişlənib.

4.Texnogen xarakterli fövqəladə hallar

Texnosferin əhali və ətraf mühitə törətdiyi təhlükə-sənayedəvə communal təsərrüfatında böyük miqdarda radioaktiv ,kimyəvi,biologiya,babelə yanğın və partlayış qorxusu yaradan istehsalat və tenologiyaların olması ilə şərtləşir.Respublikamızda yüz minə yaxın belə müəssisələr mövcuddur.Əldə olan məlumatlara görə 1992-98-ci illər ərzində texnogen xarakterli fövqəladə hadisələr 100-dək qeydə alınmışdır.Onların böyük əksəriyyəti Bakı və Sumqait şəhərlərində baş vermişdir.Texnogen xarakterli fövqəladə hadisələr əsasən insanların səhlənkarlığı,məsuliyyətsizliyi və savadsızlığı ucbatından baş verir.

Sənaye müəssisələrində baş verən hadisələr,adətən qurğuların dağıılması və deformasiyaya uğraması,yanğıclar,energyi sisteminin sıradan çıxmazı boru kəmərlərdən sızmalar müşaiyət olunur.

Nəqliyyat qəzaları ən çox baş verən hadisələrdəndir.Hazırda mövcud

olan hava,su,dəmir yolu,avtomobil,boru kəməri və digər qəzalar əsas yer tutur.Gəmilərdə əsasən yanğınvə partlayış səbəbindən,onun aşmasından,bir-birilə toqquşmasından,fırtınadan,sualtı riflərdən və digər səbəblərdən vbaş verir.

Aviasiyada qəza halların baş

vermə səbəbləri; onların köhnəlməsi,Texniki xidmətin düzgün aparılmaması,müəyyən uçuş qaydaların pozulması,diqqətsizlik ucbatından və s.a.

Respublikamızda nəqliyyat vasitələri ilə hər il milyonlarla ton yük daşınır.Bunların 28%-I dəmir yol,38%-I avtomobil,13%-isu nəqliyyatı,21%-iboru kəmərin payına düşür.Kilometr hesbi ilə götürəndə nəqliyyat qəzalarında 0,026 nəfər dəmir yolunda,33,0 avtomobil qəzasında,1,06 nəfər isə havanəqliyatında məhv olur.

5.Təbii xarakterli fövqəladə hallar

- **Təbii xarakterli Geofiziki fövqəladə hadisələr** yerin alt qatlarında fiziki hadisələr zamanı baş verir.Zəlzələlər tektonik,vulkanik,eləcədə uçqun və bəndlərin yarılması nəticəsində meydana çıxan törəmə zəlzələlərdir.Yerin səthində zəlzələ enerjisinin intensivliyi 12 ballıq şkala üzrə ölçülür.Müvafiq olaraq zəlzələ belə adlanır;Hiss edilməyən,çox zəif,zəif,mülayim,xeyli güclü,güclü,çox güclü,dağıdıcı dəhşətli,məhvədici,fəlakət,güclü fəlakət.

- **Geoloji fövqəladə hadisləri** zamanı marxal nisbi hündürlüyü 20-40 m-dən çox mailliysi25 dərəcə və örtüyünün hündürlüyü 30-40 sm olan sahələrdə baş verə bilər.Marxalların uzunluğu yüz metrlərlə ölçülür.Qar uçqunlarının səbəbi qarın intensive yağması və dağların yamaclarında sutka ərzində 10 sm qalınılıqda qar qatının yaranmasıdır.

Sürüşmələr-daimi donma zonasından kənarda təsadüfolunan və adətən dağ yamaclarında olan torpağın eroziyadan,yaxud abraziyadan aşınması,suyun dağın ətəklərini yuması,yamacların titrəməsi nəticəsində baş verir.

- **Meteroloji hadisələrə** qasırğa vaxtı küləyin ölçülmüş ən yüksək sürəti 80m/san, dağıntıların kəmiyyətinə görə hesablanmış sürəti isə 110m/san dən artıqdır. Qasırğanın dağıdıcı təsiri küləyin sürəti ilə, eləcə də tufan və leysan yağışları sayəsində törəyən daşqınlar müəyyən edilir. **İldirim**-insanları, heyvanları məhv edir, yanğınlardır, elektrik şəbəkələri zədələyir v.s.a

Sel-çayların məcrası boyu ilə çoxlu bərk material gətirən sıxlığı suyun sıxlığından 1,5-2 dəfə artıq olan axındır.

Daşqın-çayların adı səviyyədən artıq daşması nəticəsində ərazinin müvəqqəti olaraq su altında qalmışına deyilir. Daşqınlar əsasən yazda qarın əriməsi, payızda leysan yağışları zamanı və külək dənizdən əsərkən baş verir.

-İnsanların, heyvanların və bitkilərin yoluxucu xəstəliklər(Epidemiya, epizodiya və epifitotiya)

Epidemiya- ilkin yoluxma ocaqlarında ətrafa müxtəlif yollarla və vasitələrlə geniş yayılır. Yoluxucu xəstəliklərin yayılması insanların həyat şəraiti, imuniteti, əhalinin ümumi sanitariya mədəniyyəti səviyyəsi, müalicə-profilaktikavəsanitaria-profilaktika işlərinin keyfiyyəti və s.a təsir göstərir. Buna missal olaraq COVID-19 pandemiyasını missal gətirmək olar.

Epizotiya- rayonda və ya ölkədə heyvanlar arasında xəstəliyin geniş yayılmasına deyilir. Buna missal olaraq Quş qripi, donuz qripi və s.a

Epifitotiya- bitki xəstəliklərin yayılmasından ibarətdir. Buna missal olaraq: dənli bitkilərin pas xəstəliyi, çəltiyyin göbələkçik xəstiliyi v.s.a.

Hərb mənşəli fövqəladə halları yaradan səbəblər aşağıdakılardır.

*nüvə silahının işlədilməsi;

*kimyəvi silahın işlədilməsi;

*bakterioloji (bioloji) silahın işlədilməsi;

*adi qırğıın vasitələrinin işlədilməsi halları.

Fənn: Mülki müdafiə

Mövzu:3 Kütləvi qırğın silahları

Plan:

- 1.Kütləvi qırğın silahların növləri.
- 2.Nüvə silahının zədələyici amilləri və zədələnmə ocağı.
- 3.Kimyəvi silahın zədələyici təsiri və vacib xüsusiyyətləri.
- 4.Zəhərləyici maddələrin toksikoloji cədvəli.
- 5.Bioloji silahın əsas xüsusiyyətləri.
- 6.Bioloji zədələnmə ocağı.Obsevasiya və karantin.
- 7.Zəhərlənmələrin nəticələrinin aradan qaldırılması
- 8.Əhalinin sanitar təmizlənməsi

1.Kütləvi qırğın silahların növləri.

Kütləvi qırğın silahların tətbiqi zamanı kütləvi surətdə canlılar məhv olur,kütləvi dağıntıları baş verir,kütləvi yanğınlar və kütləvi zəhərlənmələr baş verir.Kütləvi qırğın silahların 3 növü vardır;

1. Nüvə silahı 2.Kimyəvi silah 3.Bakteroloji silah

2.Nüvə silahının zədələyici amilləri və zədələnmə ocağı.

Nüvə silahı-məlum olan digər kütləvi qırğın silahlarına görə güclü zədələmə xassəsinə malikdir.Nüvə silahında müxtəlif nüvə reaksiyaları nəticəsində ayrılan enerjidən istifadə olunur.Nüvə silahının partlayış gücü trotil ekvivalenti ilə xarakterizə edilir.Trotil ekvivalent partlayış enerjisi bu nüvə sursatının partlaması nəticəsində alınan enerjiyə bərabər (ekvivalent)adi partladıcı maddənin (trotillin) tonla miqdarına deyilir.Müxtəlif nüvə sursatlarını gücü bir neçə milyon tona

(meqatona) qədər olur.Nüvə partlayışı həm zədələyici təsirinin gücünə həm də müxtəlif amillərin zərərli təsirinə görə adı döyüş sursatlarından fərqlənir.Nüvə silahı ilk dəfə 1945 -ci ilin avqustunda ABŞ tərəfindən Yaponiyanın Xirosima və Naqasaki şəhərlərində tətbiq olunmuşdur.Nəticədə hər iki şəhər darmadağın olmuş ,əhalinin 313000 nəfəri həlak olmuş,238000 nəfəri isə sıkəst,əlil və xəstə olmuşdur .Alimlərin orada işləməsinə baxmayaraq indiyə kimi dünyaya gələn əksər uşaqlar sıkəst və əlil doğulur.Nüvə silahını hədəfə çatdırmaq üçün müxtəlif növ raketlərdən,təyyarələrdən,sualtı qayıqlardan ,gəmilərdən ,habelə artilleriya toplarından istifadə etmək mümkündür.Tətbiq olaraq nüvə silahı kosmosda,havada,yerdə ,yeraltında suda və sualtında partladıla bilər.

Nüvə partlayışı nəticəsində beş cür zərərli təsir meydana çıxır.Bunlara nüvə partlayışının zədələyici amilləri deyilir.Bunlar aşağıdakılardır.

- zərbə dalğası;işiq şüalanması ;nüfuzedici radiasiya;yerin radioaktiv zəhərlənməsi və elektromaqnit impulsu.

Nüvə partlayışı enerjisinin təqribən 50% i zərbə dalğasının;35% i işiq şüalanmasının,4%-i nüfuzedici radiasiyanın,10%-i yerin radioaktiv zəhərlənməsinin və 1 %-i elektromaqnit impulsunun yaranmasına sərf olunur.İndi isə nüvə silahının zədələyici amillərini nəzərdən keçirək.

Zərbə dalğası- partlayış mərkəzindən hər tərəfə çox yüksək (səsdən iti)sürətlə yayılan çox güclü sıxılmış hava (torpaq və su) qatından ibarətdir.Zərbə dalğasının zədələyici təsirini xarakterizə edən parametrlər dalğanın ön həddindəki izafi təzyiq,havanın sürət təzyiqi və izafi təzyiqin müddətidir. Zərbə dalğasının təsiri sursatın gücündən,partlayışın növündən və partlayış mərkəzindən ola məsafədən,yerin relyefindən asılıdır.Zərbə dalğası özünün yayılması istiqamətində rast gəldiyi binaları və başqa yerüstü tikililəri dağıdır və zədələyir. $1N/m^2=1Pa$.Nüvə partlayışı enerjisinin 50%-i onun payına düşür.

işiq şüalanması- nüvə partlayışı zamanı meydana çıxan od kürəsinin saçdığı gözə görünən ultrabənövşəyi və infraqırmızı güclü şüalanma selidir.Təsir müddəti 10-20 saniyə olur.işiq şüalanmasının zədələyici təsiri işiq impulsundan ,yəni işiq şüalarına nisbətən şaquli yerləşmiş səthi hər bir kv/sm –nə bütün şüalanma ərzində düşin işiq enerjisinin miqdərindən asılıdır.Təsirin qısa müddətinə baxmayaraq insanların bədənin açıq yerlərini uzaq məsafədə yandırır.işiq şüalanmasının təsiri meteoroloji şəraitdən çox asılıdır.Partlayış enerjisinin 35%-i onun payına düşür.

Nüfuzedici radiosiya-nüvə partlayışı anında qəza partlayış yerindən ətrafa yayılan gözə görünməyən şüalar və neytron selindən ibarətdir.Nüfuzedici radiosiya Nüvə partlayış vaxtı 10-25 saniyə təsir göstərir.Nüfuzedici radiosiyanın təsiri ondan ibarətdir ki,qamma-şüalar və neytronlar canlı toxumaların molekullarını ionlaşdırır.Nüvə partlayışı enerjisinin 4%-i onun payına düşür.

Udulan dozanın miqdardından asılı olaraq adamlar şüa xəstəliyinə tutulurlar.

I.yüngül dərəcəli D=100-200 rad(1-2 Qr)

II.orta dərəcəli D=200-400 rad (2-4 Qr)

III. ağır dərəcəli D = 400-600 rad (4-6 Qr)

IV.çox ağır dərəcəli D>600 rad (6Qr)

Radioaktiv zəhərlənmə - yerdə nüvə partlayışı baş verdikdən sonrakı anlarda radioaktiv zərrəciklər odlu kürənin tərkibində olur.Odlu kürə buxara və tüstüyə bürünərək hündürə qalxır və bir neçə saniyədən sonra topa buludlara çevrilir.hündürə qalxan hava axınları yerdən toz torpağı göyə qaldırıb onları radioaktiv buludla birlikdə aparır.Yuxarı qalxan toz torpaq radioaktivləşir.Radioaktiv zəhərlənmənin dərəcəsi –partlayışın növündən və gücündən,partlayışdan sonraki müddətdən,partlayış mərkəzinə qədər olan məsafədən,meteroloji hadisələr,yerin relyefindən asılı olur.Nüvə partlayışı enerjisinin 10%-i onun payına düşür.

Elektromaqnit impulsu- nüvə partlayışı anında ətrafa külli miqdarda qamma kvantlar və neytronlar yayılır.Elektromaqnit impulsları radio-elektron cihazlarını sıradan çıxarırl,xarici xətlərə qoşulmuş elektrik qurğularının işini pozur.İmpulslar,cihazlarını,kondensatorları da xarab edib sıradan çıxarırl.Elektromaqnit impulsundan mühafizə vasitəsi kimi qoruyucu avtomat tərtibatlardan istifadə edilir.Nüvə partlayışı enerjisinin 1%-i onun payına düşür.

Nüvə zədələnmə ocağı (NZO)-o əraziyə deyilir ki,orada nüvə partlayışının zədələyici amillərinin təsiri nəticəsində külli miqdarda insan ,heyvan və bitki tələfatı olsun,bina və qurğular dağılır,yanğınlar baş versin və yer radioaktiv eyni zamanda dağıntılar,yanğınlar və radioaktiv zəhərlənmə ocaqlarını əmələ gətirir.

Zərbə dalgasının önündə izafi təzyiqi (Pf) 10 kPa dan artıq olan sahələr nüvə dağıntı ocağı adlandırılır.Dağıntıların xarakterinə görə belə sahələr 4 dağıntı zonasına (zolağına)ayrılır (tam güclü,orta dərəcəli və zəif dağıntı zonaları):

tam dağılma zonası $P_f > 50$ kPa;

güclü dağılma zonası $P_f = 30-50$ kPa;

orta dağılma zonası $P_f = 20-30$ kPa;

zəif dağılma zonası $P_f = 10-20$ kPa

Tam dağılma zonası-nüvə partlayışı zonasına ən yaxın zonaya deyilir.Burada olan bütün yerüstü tikililər və hətta sığınacaqlar belə dağılıb ,sıradan çıxır.

Güclü dağılma zonası-Burada ola tikintilər güclü sürətdə dağılıb sıradan çıxır.Yeraltı tikililər,mühafizə qurğuları salamat qalır.

Orta dağılma zonası-Burada tikililər orta dağılır.küçələrin müxtəlif yerlərində uçqunlar ola bilər.

Zəif dağılma zonası-Bu zonada inalar zəif dağıntılara məruz qalır.küçələrdə tək-tək uçqunlar ,tək-tək yanğınlar baş verir

3.Kimyəvi silahın zədələyici təsiri və vacib xüsusiyyətləri.

Kimyəvi silah kütləvi qırğıın silahlarından biri olub zədələyici maddələrə və onları tətbiq etmək üçün istifadə olunan vasitələrə deyilir.Kimyəvi silahın əsasını zəhərləyici maddələr (ZM) təşkil edir. Zəhərləyici maddələr özləri kimyəvi birləşmələrdən təşkil olunmuşdur.Kimyəvi silah təyyarə bombalarından,top gülələrində və digər sursatlarla tətbiq edilir.Zəhərləyici maddələr küləyin istiqamətində on kilometrlərlə məsafəyə yayılma bilən zəhərli bulud yaradır.ZM -in dayanıqlığı,yəni insanlara və heyvanlara təsirin müddəti,həmin zəhərləyici maddənin tərkibi,fiziki-kimyəvi xassələrindən,ərazinin xarakterindən və havadan asılıdır.

Kimyəvi silah ilk dəfə geniş miqyasda Birinci dünya müharibəsi zamanı tətbiq edilib.Bu yeni silah təsir xarakterinə görə digər silahlardan prinsipial olaraq fərqlənirdi.Buna görə də tezliklə vacib döyüş vasitəsinə çevrildi.1899-cu il Haaqa bəyannaməsini ,1907 ci il Haaqa konvensiyasının tələblərini pozaraq Almaniya döyüsdə kimyəvi silahın tətbiqinin təşəbbuskarı oldu.1921 -ci ildə Vəsinqtonda ABŞ,İngiltərə,Fransa,İtaliya və Yaponiya zəhərli qazların tətbiq edilməsini qadağan edən qazlaşma imzaladı.1925 -ci ildə Cenevrada zəhərli maddələrin tətbiqinin qadağan olunması barədə protokol tərtib edildi. Amma heç bir ölkə öz

arsenalından kimyəvi silahı kənarlaşdırmadı.

Kimyəvi silahın ən vacib xüsusiyyətləri aşağıdakılardır;

-Maddi sərvətləri məhv etmədən canlı qüvvələri məhv etmək.

-Zəhərlənmənin sürətlə baş verməsi və zəhərlənmənin ağır olması.

-İstehsalın nisbətən ucuz başa gəlməsi.

4.Zəhərləyici maddələrin toksikoloji cədvəli.

Müasir zəhərləyici maddələr toksikoloji təsnifatına görə aşağıdakı qruplara ayrılır;

-Sniriflicedici ZM-kimyəvi strukturuna görə fosforlu-üzvü maddədir (FÜM). Belə maddələrə zarin,zoman və V-qazlar aiddir.Zarin və zoman rəngsiz ,səciyyəvi iyi mayelərdir.V-qazı suda zəif,üzvi əridicilərdə,yanacaq,sürtgü materiallarında yaxşı həll olunan rəngsiz mayedir.Fosforlu üzvü Zəhərləyici maddələr tətbiq edilərkən zəhərlənmə adətən maye damcılarının dərinin səthinə düşməsi halında,yaxud həmin Zəhərləyici maddələrin buxarları tənəffüs yollarından keçərkən baş verir.

-Ümumzəhərləyici təsirli ZM-əsasən tənəffüs üzvlərindən keçib orqanizmin ən vacib sistemlərinə sürətlə təsir göstərən tez buxarlanan kimyəvi birləşmələrdir. Zəhərləyici maddələrin bu qrupuna sianid turşusu və xlorsian aiddir.Xlorsian-kəskin iyi,sudan ağır rəngsiz mayedir.Xlorsian sianid turşusundan 2-4 dəfə az zəhərləyir.Qıcıqlandırıcı tə sirə malikdir.Xlorsian davamsız zəhərli maddədir.

-Dərini zədələyən ZM -elə zəhərli birləşmələrdir ki,onlar hətta ən cüzi miqdarda bədənin dəri örtüyünü zədələyə bilərlər.Bunlara kimyəvi,saf və azotlu iprit aiddir; Kimyəvi təmiz iprit -zəif gənəgərçək iyi şəffaf ,yağlı rəngsiz mayedir.Ərazi uzun müddət ;yayda -7 sutka ,qışda bir neçə həftə zəhərli qalır.Iprit suda yavaş hidroliz olunur və neytrallaşır (zəhərsizləşir).Qələvilərin təsirindən ipritin hidrolizi sürətlənir.Xlorlu əhəng,xloraminlər və sulfidlər ipriti tez zərərsizləşdirir.Ərzaq məhsullarına,məsaməli materiallara,boyaq örtüklərinə asanlıqla hopur və onları uzun müddət zəhərlənməsinə səbəb olur.

--Boğucu təsirli ZM-elə maddələrə deyilir ki,onlar xüsusən ağıcyər toxumlarını zədələyir ,orqanizmin digər toxumlarına güclü təsir göstərmirlər.Boğucu təsirli zəhərli maddələr qrupuna fosgen və difosgen aiddir.Son zamanlar fosgen güclü təsirli zəhərli maddələr(GTZM) şamil edilir.Difosgen qaynama temperaturu 128 dərəcə olan mayedir.Difosgen su hövzələrini zəhərləyir.Difosgen zəhərləyici xassəsinə görə fosgenə oxşayır.O,davamsız zəhərləyici maddələrə aiddir.

-Qıcıqlandırıcı təsirli ZM.Bunlara Si-Es və adamsit aiddir. Adamsit yaşımıtlı rəngli bərk maddədir ,suda həll olunur üzvi əridicilərdə,xüsusən qlzdırıllarkən və

asetonda yaxşı həll olunur. Si- ES suda pis həll olunan rəngsiz maddədir.O,spirtdə bir qədər ,asetonda,dioksanda ,metilxloriddə etilasetatda,benzolda isə yaxşı həll olunur.

Gözyaşardıcı və ya (yunanca "lakrimator" gözyası)maddələr gözlərin burun-qırtağın selikli qışalarını qıcıqlandırır,bu isə gözdən yaş axması,bəbəklərin spazması,burundan güclü selik axması ilə nəticələnir.Bunlar tərkibində haloid olan üzvi maddələrdir .Belə maddələrdən əsasları xlorasetofenon və brombenzilsianiddir.Xlorasetofonon bənövşə iyi verən bərk kristal maddədir. Brombenzil sionid acı,badam iyi ,rəngsiz sarımtıl kristal maddədir.

Psixokimyəvi təsirli ZM-Bunlara Bi-zed və LSD aiddir.Bi-zet-suda həll olunmayan ağ kristal tozdur.Bi-zet orqanizmə tənəffüs və mədə-bağırsaq yolları ilə keçir. LSD rəngsiz,bərk kristal maddədir,suda zəif,üzvi həlledeçilərdə yaxşı həll olur. Zəhərləyici maddələr zəhərlənmiş hava ilə nəfəs aldıqda,ZM dəri üzərinə və selikli qışaya düşdükdə ,həmçinin zəhərlənmiş yeyinti məhsullarından və sudan istifadə etdikdə insanları və heyvanları zədələyir.

5.Biooji silahın əsas xüsusiyyətləri.

Bakteroloji silah kütləvi qırğıın silahının bir növü olub,bakterial vasiələr və onu tətbiü etmək üçün işlədilən döyüş sursatına ,cihaz və tərtibatlara deyilir,.Bakterioloji silahın əsasını xəstəlik törədən mikroblar və onlardan alınan zəhər-toksinlər təşkil edir.Düşmən bakterial vasitələri təyyarə bombaları,top güllələri,raketlər,habelə içərisinə maye və yaxud quru halda mikrob vəzəhər qatışıığı doldurulmuş xüsusi konteyner və cihazlarda ata bilər.Xəstəliyin yayılmasıının ən sadə üsullarından biri havanın yoluxmasıdır.İçərisində bakterioloji vasitələr olan hərbi sursat havada duman və ya relyefindən meterioloji şəraitdən və s.asılıdır. Profilaktika aparmaq və lazımı tədbirlər görmək üçün bakteroloji vasitələri vaxtında aşkar etmək böyük əhəmiyyət kəsb edir.Bakteroloji silah tətbiq olunanda boğuq səs çıxır,ətrafa iri qəlpələr yayılır,torpaq və bitki üzərinə damcılar və toz şəkilli maddələr çökür.

6.Biooji zədələnmə ocağı.Obsevasiya və karantin.

7. Bakterioloji silahın tətbiqi nəticəsində biooji zədələnmə ocağı yarana bilər.
Biooji zədələnmə ocağı o əraziyə deyilir ki,orada biooji silahın tətbiqi nəticəsində

insan,heyvan və bitki tələf olur.Bioloji zədələnmə ocağı yaranan yerdə karantin və müşahidə rejimləri tətbiq olunur.**Observasiya**--epidemiya ocağında yoluxucu xəstəliklərin yayılmasının qarşısını almaq məqsədi ilə həyata keçirilən təcridetmə məhdudlaşdırma və müalicə profilaktika və müalicə tədbirləri sisteminə deyilir.
Karantin -bakterial yoluxma ocağını təcrid etmək,xəstəliklərin yayılmasının qarşısını almaq və aradan qaldırmam məqsədilə yerinə yetirilən epidemiya rejimli profilaktika tədbirlər sistemidir.Karantin dövründə əhalinin vəzifəsi qoyulmuş qaydaya riayət etməkdir.Yadda saxlamaq lazımdır ki,bütün tədbirlər adamların həyatını və sağlamlığını mühafizə etmək üçündür.tüstüşəkilli aerozol buludu yaratır.Onun zədələyici təsiri tətbiq edilən xəstəliktörədici ,ərazinin zəhərlənməsinə gəlib çıxarır.

8. Zəhərlənmənin nəticələrin aradan qaldırılması.

Əhilinin radasiyadan ümumi mühafizəsi sistemində yol verilə bilən səviyyədən artıq zəhərlənmiş adamların ,texnikanın ,əmlakın ,obyektlərin ,ərzağın,suyun və s. təmizlənib zərərsizləşdirilməsi üzrə tədbirlərin vaxtında yerinə yetirilməsi vacib əhəmiyyətə malikdir.

Zəhərlənmə dərəcəsinə nəzarət etmək üçün müxtəlif əşyaların zəhərlənməsinin yolverilən ən yüksək səviyyələri müəyyənləşdirilir.Bu səviyyə,adamların radioaktiv maddələrlə zədələnməsi ehtimalını aradan qaldırı,habelə zəhərsizləşdirməişlərinin lazım olduğunu və bu işlərin tam şəkildə aparıldığını göstərən əsas meyar sayılır.

Dezaktivasiya zəhərlənmiş sahələrin,texnikanın,əşyaların paltar və ayaqqabıların səthindən radioaktiv maddələri kənar etməklə zəhərlənmənin təhlükəsiz dərəcəyədək azaldılmasıdır.

Dezaktivasiya iki üsulu --fiziki və fiziki -kimyəvi üsulla yerinə yetirmək olar.Fiziki üsul radioaktiv maddələri səthlərdən yumaq,silmək,süpürmək,zəhərli üst qatı qazmaq və çırpmaqla (suyu durultmaq lazımdır) kənar etməkdən ibarətdir

Dezaktivizasiya nəticəsində radioaktiv maddələr məhv olmur,onlar yalnız əşyaların səthindən kənar edilir.Dezaktivizasiya üçün su,torpaq ,müxtəlif yuyucu maddələrin su məhsulları,bəzi hallarda benzin,ağ neft,dixlorentan maddəsi işlədirilir.Dezaktivizasiya üçün xüsusi məhlullar da vardır.Lakin əhali hər cür yuyucu tozlarının su məhsullarından geniş istifadə edə bilər.

Deqazasiya zəhərləyici maddələrin neytrallaşdırılması (məhv edilməsi) və ya zəhərləyici səthlərdən kənar edilməsidir. Deqazasiya üç üsulla-kimyəvi,fiziki-kimyəvi və mexaniki üsulla aparıla bilər. Deqazasiya məhlulları olmadıqda üzvi maddələrin(benzin,ağ neft və sa) istifadə olunur. Lakin belə həllədicilər zəhərləyici maddələri neytralaşdırılmır ,ancaq səthləri yumaq üçün yararlıdır.

Dezinfeksiya müxtəlif əşyaların səthindəki xəstəliktörədici mikrobların və toksinlərin məhv edilməsidir. Dezinfeksiya fiziki üsulla (qaynatma,qaynar buxarla təmizləmə,yandırma ,günə vermə)və kimyəvi üsulla(xüsusi düzinfüksiya məhlulları vasitəsilə) aparıla bilər.

9.Əhalinin sanitar təmizlənməsi

Əhalinin sanitariya təmizlənməsi. Sanitariya təmizliyi,adətən,zəhərlənmiş ərazidən kənarda keçirilir. Dezaktivasiya,deqazasiya dezinfeksiya və sanitariya təmizlənməsi məqsədilə görülən tədbirlərin xüsusi təmizləmə işləri adlanır.

Sanitariya təmizlənməsi adamların bədən səthini hər cür zəhərlənmədən təmizləməkdən ibarətdir. Zəhərlənmənin növündən (radioaktiv ,kimyəvi və ya bakterial zəhərlənmə).

Qismən sanitariya təmizlənməsi zəhərli sahələrdən çıxandan sonra hər bir şəxs tərəfindən ,adətən müstəqil olaraq aparılır .Radioaktiv maddələr adamların bədəninin açıq hissələrindən (əllər üz boyun) kənar edilir.

Adamların tam sanitariya təmizliyi ilə birlikdə paltar zərərsizləşdirən stansiyalarda alt və üst paltarlar ayaqqabıları tam dezaktivasiya edilə bilər.radioaktiv maddələrlə güclü surətdə zəhərlənmiş paltar və ayaqqabıları taəmizləri ilə əvəz edilir.

Sanitariya təmizlənməsi məntəqəsində yuyunduqdan sonra adamlar bir daha dozimetriki nəzarətdən keçirilir və yalnız bundan sonra geyinmə şöbəsinə buraxılırlar.

Mövzu:4 Əhalinin mühafizəsinin əsas prinsipləri

Plan:

- 1 .Mühafizənin əsas prinsipləri.
- 2.Fövqəladə hadisənin nəticələrini aradan qaldırmaqdan ötrü İstinad olunan pinsiplər və təhlükə zamanı əhalini xəbərdar etdikdə əhalinin vəzifələri
- 3.Qəza xilasetmə və digər təxirəsalınmaz işlər
- 4.Xilasetmə zamanı görülən işlər və iş görən zaman təhlükəsizlik qaydaları

1 .Mühafizənin əsas prinsipləri.

İstehsalat qəzaların səbələrini araşdırarkən məlum olur ki, belə hallar çox vaxt işçinin istehsalat tenologiyasını pozması, istismar və təhlükəsizlik qaydalarına riayət etməməsi, öz vəzifəsinə məsuliyyətsiz yanaşması və ya onun öhdəsindən gələ bilməməsi nəticəsində baş verir. Ona görə də respublikanın bütün obyektlərində mülki müdafiə üzrə tədbirləri kompleks şəklində həyata keçirmək lazımlıdır.

Əhalinin mühafizəsində məqsəd fövqəladə hallarda adamların həyatının qorunması üçün lazımı şəraitin yaradılması, insanların zəhərlənməsinin qarşısının alınması və ya zədələnmə ehtimalını mümkün qədər azaldılması əhalinin mühafizəsinin səmərəli təşkil edilməsi, mühafizənin prinsiplərinin və üsullarının düzgün seçilməsindədir.

Bu vəzifələrin yerinə yetirilməsində respublikanın bütün dövlət, təsərrüfat, hərbi orqanları və ictimai təşkilatları, eləcədə hə bir vətəndaşı fəal iştirak etməlidir. Azərbaycan respublikası Nazirlər kabinetinin 1992-ci il 28 dekabr tarixli 700 sayılı qərarı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan respublikasında sülh və müharibə dövründəki fövqəladə hallarda əhalinin mühafizəsinin əsas prinsipləri məhz belə səciyyəvi sənəddir. Mühafizənin əsas prinsipləri və üsulları, mülki müdafiə üzrə aktların işlənilən hazırlanması üçün bir sənəddir.

Təbii fəlakətlər, qəzalar və müasir qırğıın vasitələri çox geniş dağlıcılı təsirə malikdir. Buna görə də belə hadisələr baş verərkən bütün ərazidə əhalinin

mühafizəsinin, habelə hər bir təsərrüfat obyektində işin sabitliyinin təmin olunması vacib əhəmiyyət kəsb edir
Mühafizənin əsas prinsipləri bunlardır.

- 1.Mühafizə tədbirlərinin ölkənin bütün ərazisində əvvəlcədən hazırlanması və yerinə yetirilməsi.
- 2.Mühafizə tədbirlərinin mahiyyətinin ,həcmının və icrası müddətlərinin diferensial surətdə müəyyən edilməsi .
- 3.Əhalinin daha etibarlı mühafizəsi və təsərrüfatın işinin yaxşı təmin olunması üçün MM tədbirlərinin kompleks halında birgə keçirilməsi.
- 4.Mühafizənin respublikanın bütün ərazisində ərazi-istehsalat prinsipi üzrə təşkil edilməsi.
- 5.Mühafizə tədbirlərinin həcminin "məqsədyönlü və kifayətdir" prinsipi ilə müəyyən edilməsi.

Mühafizə tədbirlərinə əvvəlcədən hazırlanması hələ sülh dövründə kütləvi mühafizə qurğuları fondunun(ehtiyatlarının) yaradılmasından və onların istifadəyə daim hazır halda saxlanmasıdan ,əhalinin,o cümlədən fəhlə və qulluqçuların köçürülməsi üçün etibarlı hazırlıq görülməsindən və onların vaxtında köçürülməsindən ,habelə əhalinin mühafizəsi üçün həllədici əhəmiyyətli fərdi mühafizə vasitələri ehtiyatlarının yaradılmasından ibarətdir.

Mühafizə tədbirlərin diferensial surətdə yerinə yetirilməsi o deməkdir ki, bu tədbirlərin xarakteri və həcmi sahələrin və təsərüffat obyektlərinin siyasi,iqtisadi və hərbi əhəmiyyətlərindən ,həmçinin yerli şəraitindən asılı olaraq müəyyən edilməlidir.

Mühafizə tədbirlərinin kompleksi şəkildə yerinə yetirilməsi fövqəladə hadisələrin nəticələrindən mühafizənin bütün üsul və vasitələrini birgə və səmərəli tətbiq etməkdən .bunları MM-in əsas vəzifələrinin icra edilməsi üzrə bütün digər tədbirlərlə əlaqəli həyata keçirməkdən ibarətdir.

Mühafizə Azərbaycan respublikasının bütün əhalisi mühafizə edilməlidir;bu tədbirlər fasiləsiz xarakter daşıyır,həm sülh,həm də müharibə dövründə yerinə yetirilməlidir.

Əhalinin mühafizəsi üzrə planlaşdırın tədbirlərin həcmi” Məqsədyölü və kifayətdir “prinsipdə aşağıdakılar nəzərdə tutulur;

- 1.Fövqəladə hallarda nəticələri proqnozlaşdırmaq.
- 2.MM vəzifələrini xalq təsərrüfatı ilə əlaqələndirmək.
- 3.MM obyektlərdə tikintini keyfiyyətini təmin etmək.
- 4.Mühafizə vasitələrini şəraitə uyğun təmin etmək.
- 5.iqtisadi və sosial inkişaf planın tərtibində və yerinə yetirilməsində mühafizə məsələlərinə üstünlük vermək.

2.Fövqəladə hadisənin nəticələrini aradan qaldırmaqdan ötrü İstinad olunan pinsiplər və təhlükə zamanı əhalini xəbərdar etdikdə əhalinin vəzifələri

Əhalinin fövqəladə hallarda mühafizəsi üçün aşağıdakı tədbirlər daha vacib əhəmiyyətə malikdir.

- *etibarlı xəbərdarlıq sisteminin yaradılması;
- *mühafizə qurğuları ehtiyatlarının yaradılması;
- *kombinasiya üsulu ilə köçürmətədbirlərinin planlaşdırılması və vaxtında yerinə yetirilməsi,köçürürlən əhalini qəbul etmək və yerləşdirmək üçün şəhərdənkənar zonanın hazırlanması;
- *Əhalinin fərdi mühafizə vasitələri ilə təchiz edilməsi;
- *mühafizə üsullarının əhaliyə ümumi və icbari surətdə öyrədilməsi;
- *ərzaq və suyun radioaktiv ,kimyəvi,bakterial vasitələrdən mühafizəsinin təmin edilməsi;
- * radiasiya,kimyəvi və bakterioloji müşahidələrin,kəşfiyyat və laboratoriya nəzarətinin təşkili;

*rejimli tədbirlərin ,sanitariya -gigiyena tədbirlərinin və radiasiya əleyhinə tədbirlərin həyata keçirilməsi.

Daim radiasiya və kimya müşahidəsi aparmaq ,kəşfiyyat və laboratoriya müşahidəsinin təşkili təhlükə barədə əhalini vaxtında xəbərdar etmək üçün vacib şərtlərdən biridir.

Fövqəladə halların nəticələrini və təhlükənin dərəcəsini zəiflədən qabaqlayıcı tədbirlər əhalinin mühafizəsi üçün böyük əhəmiyyətə malikdir.

Belə tədbirlərin ən vacibləri aşağıdakılardır;

-yaşayış məntəqələrinin salınması və şəhər tikilişi üzrə baş planlar tərtib edərkən təhlükə ehtimalı böldələrdə və sahələrdə yerli xüsusiyyətləri nəzərə alınması;

-təhlükə potensialı obyektlərdə ehtimal olunan qəzaları nəticələrdən əhalinin və ətraf mühitin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün belə obyektlərin səmərəli yerləşdirilməsi;

-binaların,qurğuların,mühəndis şəbəkələrin ,nəqliyyat kommunikasiyalarının müəyyən edilmiş təhlükəsizlik normalarının müvafiq tikilməsi;

-təhlükə potensialı obyektlərin qəzasız fəaliyyətinin təmin etmək tədbirləri görülməsi;

-yaşayış məntəqələrinin və xalq təsərrüfatı obyektlərin təhlükəli təbii hadisələrdən kompleksi mühafizə sisteminin işlənib hazırlanması;

Yerlərdə fövqəladə hallarının qarşısını almaq və nəticələri n aradan qaldırmaq məqsədi ilə planların işlənib hazırlanması və həyata keçirilməsi;

-xüsusi mühəndis qurğularının əvvəlcədən tikilməsi ;

-respublika ərazisində sanitariya mühafizəsi tədbirlərinin yerinə yetirilməsi;

Bütün bunlar müvafiq səlahiyyətli təşkilatlar tərəfindən yerinə yetirir və həmin işlərin icrasına mülki müdafiə orqanlar nəzarət edirlər.

Fövqəladə hadisə təhlükəsi yarandığı barədə xəbərdarlıq edilərkən əhali təhlükənin xarakterindən asılı olaraq aşağıdakı tərzdə fəaliyyət göstərməlidir.

*kütləvi məlumat vasitələrini (radioreproduktoru,qəbuledicini)daim şəbəkəyə qosulu vəziyyətdə saxlamalı;

- *təhlükəsiz zonaya köçürülməyə hazırlanmalı;
- *fövqəladə hadisə ehtimalına görə daldalanacağı (sığınacağın) yerini dəqiqləşdirməli,kənd yerlərində radiasiya əleyhinə (sadə) daldalanacaq düzəltməyə başlamalı.
- *fərdi mühafizə vasitələri ,o cümlədən tibbi mühafizə vasitələri əldə etməli ,onları istifadə üçün hazırlamalı.
- *radiasiyadan mühafizəyə hazırlıq işlərini davam etdirməlidir.

Fövqəladə hadisələr zamanı əhalinin mühafizəsinin əsas üsulları mühafizə qurğularından daldalanmaq ,fərdi mühafizə vasitələrindən istifadə etmək ,iri şəhərlərdən və təhlükəli sahələrdən təhlükəsiz zonaya (rayona) köçürülməkdən ibarətdir.

3.Qəza xilasetmə və digər təxirəsalınmaz işlər

Zədələnmə ocaqlarında,təbii fəlakət rayonlarında adamları xilas etmək yardım göstərmək,müalicə ocaqlarına aparmaq,qəzaları məhdudlaşdırmaq,habelə bu işləri səmərəli və təhlükəsiz yerinə yetirmək məqsədilə görülən işlərə Qəza-Xilasetmə və digər təxirəsalınmaz işlər (QXDTİ) deyilir.

kütləvi zədələnmə (zəhərlənmə) ocaqlarında Qəza-Xilasetmə və difər təxirəsalınmaz işlərə hazırlıq və bu işlərin yerinə yetirilməsi ilə əlaqədar olan mülki müdafiə tədbirlərini nəzərdən keçirək.

Xilasetmə işləri - düşmən hücumunun nəticələrini,habelə təbii fəlakət və qəzaların nəticələrini aradan qaldırmaq məqsədilə aparılan işlərdir.

Xilasetmə işlərini gördükdə aşağıdakı prinsiplərə riayət etmək lazımdır.

- *işə tez bir zamanda (2 saatdan gec olmayıaraq)başlamalı,birinci 3-4 saat müddətində sığınacaqlara hava vurmalı və onları açmalı 10-12 saat müddətində ilk tibbi yardım göstərməli bütün işləri bir sutka ərzində başa çatdırmalı;
- *işlər görülən zaman mexanizmlərdən maksimum istifadə etməli;
- *hərbiləşdirilməmiş dəstələr vəzifəsinə uyğun olan işləri yerinə yetirməli;
- *işlər yerinə yetirilərkən təhlükəsizliyə riayət etməli.

Digər təxirəsalınmaz işlər---isə xilasetmə işlərinin sürətli və təhlükəsiz şəkildə aparılmasını təmin etmək,habelə zədələnmələringenişlənməsinin qarşısını almaq məqsədilə görülən işlərdir.Zəhərli sahələrdə iş aparıлarkən mütəşəkkillik .iş rəhbərlərinin göstərişlərini dəqiq yerinə yetirmək olduqca vacibdir.

4.Xilasetmə zamanı görülən işlər və İş görən zaman təhlükəsizlik qaydaları

Zədələnmə ocağında xilasetmə işləri aparıлarkən müvafiq təhlükəsizlik qaydalarına ciddi riayət edilməlidir. Bunlar aşağıdakılardır.

*işlərin icrası ilü əlaqəsi olmayan şəxslərin xilasetmə işləri aparılan sahələrdə qalmasına icazə verilməlidir.

*işin icrasına başlamazdan əvvəl iş yerini diqqətlə nəzərdən keçirməli.yenidən zədələnmə təhlükəsi olan sahələrə lazımı nişanlar qoyulmalıdır.

*zədələnmiş binaya girərkən onun vəziyyətinə diqqət yetirmək iş vaxtı divarların və s.hissələrin uçulması təhlükəsi olarsa onları əvvəlcədən tamamilə dağıtməq və ya bərkidib təhlükəsiz etmək lazımdır;

*qaz dolmuş və qaz dolması ehtimal edilən binalarda iş aşırışın və mexanizmlərin mühərriklərinin işə salınmasına yol verilməməlidir.İşdən əvvəl binaların havasını dəyişməklə qazdan təmizlənməli,lazımı hallarda yalnız 12 voltluq akkumulyator -əl fənərindən istifadə olunmalı.qığılçım çıxarmayan metaldan (mis,tunc,alüminium)düzəldilmiş və ya qalın yağ qatı çəkilmiş alətlər işlədilməlidir.

*uçqunlardakı elektrik məftilləri ilə əlaqədar bütün işlər rezin əlcək rezin çəkmə geyəndən sonra izolyator materialları üzərində dayanmaqla aparılmalıdır.

*deqazasiya və dezaktivasiya işləri mühafizə vasitələrini çıxarmadan bu işlər üçün ayrılmış yerlərdə yerinə yetirilməlidir.təhlükəsiz iş qaydalarına vaxtında əməl etməklə zədələnmə ocaqlarında əlavə bədbəxt hadisələrin baş verməsinin qarşısını almaq olar.

Fənn:Mülki müdafiə

Mövzu:5 Kollektiv mühafizə qurğuları və istifadə qaydaları Plan:

- 1.Kollektiv mühafizə qurğuların təyinatı.
- 2.Sığınacaqların konstruksiyası.
- 3.Radiasya əleyhinə daldalanacaqların konstruksiyası.
- 4.Sadə daldalanacaqların konstruksiyası.

1.Kollektiv mühafizə qurğuların təyinatı

Mühafizənin əsas üsullardan biri mülki müdafiənin mühafizə qurğularıdır. Mühafizə qurğuları əhalini kütləvi qırğıın silahlardan, nüvə partlayışları zamanı yarana biləcək ikincili zədələyici amillərdən qorunmaq üçün nəzərdə tutulan xüsusi mühəndis qurğusudur.

Mühafizə qurğuları kollektiv mühafizə vasitəsidir. Onlar təyinatına, yerləşdirilməsinə, tikilmə müddətinə, xassələrinə görə təsnif olunur.

- 1.Təyinatına görə;** idarəetmə məntəqələrin və əhalinin mühafizəsi üçün qurğular.
- 2.Yerləşdirilməsinə görə;** Binadan ayrı və bina ilə birlikdə tikilən qurğular.
- 3.Tikilmə müddətinə görə;** əvvəlcədən tikilən və tez tikilən qurğular.
- 4.Materialına görə;** dəmir beton, daş divarlı və ağac materialından qurğular.
- 5.Mühafizə xassələrinə görə;** sığınacaqlar, radiasiya əleyhinə və sadə daldalanacaqlar.

Mühafizə qurğusu üç növə ayrılır: sığınacaqlar, radiasiya əleyhinə daldalanacaqlar, sadə daldalanacaqlar.

2.Sığınacaqların konstruksiyası.

Sığınacaqlar adamları müharibə dövründə kütləvi qırğıın silahların zədələyici amillərinin təsirindən mühafizə etmək üçün nəzərdə tutulan mühafizə qurğusuna

deyilir.Sığınacaqların əksəriyyəti bina ilə birlikdə tikilir. Bu məqsədlə,adətən istehsalat binalarının,ictimai binaların,yaşayış evlərinin zirzəmi və yarızmızırzəmilərindən istifadə olunur.Sığınacağı binadan ayrı qurğu kimi də tikmək mümkündür.Belə sığınacaqların tamamilə və ya qismən də olsa yerin altında olur, onların üstü və yanları torpaqla örtülü olur.Belə sığınacaqlar monolit və monolit dəmir beton materialdan hazırlanır.Ayrı tikilən sığınacaqlar əhalinin mühafizəsi üçün etibarlıdır.Cürbəcür yeraltı keçidlərvə lağımları,metro stansiyaları,dağ-mədən yerlərini də sığınacaqlar kimi uyğunlaşdırmaq mümkündür.

Sığınacaqlar böyük əksəriyyəti şəhərlərdə,əsasən müharibə zamanı işləməsi nəzərdə tut ulmuş təsərüffat obyektlərində tikilir.Sığınacaqlar əsas və köməkçi otaqlara bölünür.Əsas hissədə mühafizə üçün nəzərdə tutulmuşotaqlar,idarəetmə məntəqəsi yerləşir.İri sığınacaqlarda isə tibb otağı da olur.Yardımçı otaqda süzücü ventilyasiya sistemi,ərzaq ehtiyatı üçün otaq,suehiyatçunuş, sanitarcovşağı,giriş dəhlizləri və s.olur.Giriş yollarının sayı sığınacaqların tutumundan və bir giriş yoluna düşən adamların sayından asılıdır.Sığınacaqların hermetikliyini təmin etmək üçün qapı tayları ilə çərçivə arasında rezin araqatlar qoyulur.Süzücü – havalandırma vasitəsiləsığınacaqların daxilində havanın təzyiq artıqlığı yaradılır. Bu içəriyə hava sorulmasına imkan vermir.

İdarəetmə məntəqəsi-obyektin rəhbər heyətinin MM qərargahının yerləşməsi üçündür.

Tibb məntəqəsi-sığınacaqlarda daldalanın insanlara ilk tibbi yardım göstərmək üçündür.

Sığınacaqlar insanlar işləyən yerdən ,ən uzaq 400m məsafədə su basmayan sahələrdə tikilir.onun yaxınlığında yanğın və partlayış qorxusu törədən maddələrin yerləşdirilməsinə yol verilməməlidir.Sığınacaqlar sülh dövründə təsərüffat ehtiyatları üçün,müharibə dövründə isə insanların daldalanıb mühafizə olunması məqsədilə istifadə edilir.

Sığınacaqlarda qorunanların rahatlığı üçün lazımi şərait yaradılmalıdır:uzanmaq üçün iki-mərtəbəli taxtlar,aşağıda isə oturacaqlar düzəldilməlidir.

3.Radiasya əleyhinə daldalalanacaqların konstruksiyası.

Radiasiya əleyhinə daldalanacaqlar burada daldalanan adamları ərazinin radioaktiv zəhərlənməsi zamanı ionlaşdırıcı şüalanmasının zədələyici təsirindən, işiq şüalanmasından və qismən də zərbə dalğasından mühafizə etmək üçün nəzərdə tutulmuş mühafizə qurğusuna deyilir. Mühafizə əmsalına, yerinə və məqsədinə görə radiasiya əleyhinə daldalanacaqları ayıırlar. RƏD-n daxili avadanlığı sığınacaqda olduğu kimiidir. Evlərin zirzəmilərini, döşəməaltı, boşluqları, ayrıca tikilmiş yeraltı anbarları, tərəvəz anbarlarını, yeraltı dağ-mədən sahələrini radiasiya daldalanacağı kimi düzəltmək mümkündür. Yerin altında tikilən radiasiya əleyhinə daldalanacaqlar daha etibarlıdır. Radiasiya əleyhinə daldalanacaqlar içəriyə radioaktiv toz keçməsinin qarşısını almalı, onun saçdığı ionlaşdırıcı şüalanmanı, ən azı 10-50 dəfə zəiflətməli və burada insanların iki gün qalmasını təmin etməlidir. Belə daldalanacaqlar insanların yaşayış və iş yerlərinin bilavasitə yaxınlığında düzəldilməlidir.

RƏD-in əsas otağında havanın dəyişdirilməsi üçün süzgəcli sorucu tərtibat düzəldirlər. Burada da adamların oturması üçün sksamya və taxtlar yerləşdirirlər: bunların sayını elə götürülür ki, hər adam 7-8 saat uzanıb dincələ bilsin. Ərzaq məhsullarını saxlamaq üçün daldalanacağın divarlarında rəflər düzədirlər.

RƏD sığınacaqla müqaisədə daha geniş əhəmiyyətə malikdir. Onlar həm sahələrin ehtimal iolunan zəif dağıntıları zonasındaki müəssisələrin iş növbəsindəki fəhlələrin, həm də kənd yerlərindəki və iri şəhərlərdən köçürürlən müxtəlif əhali qruplarının mühafizəsi nəzərdə tutulur.

RƏD üçün yer seçilərkən mühafizə edici konstruksiyaların ionlaşdırıcı şüalarından mühafizəsini daha etibarlı təmin edən və zərbə dalğasının təsirinə daha davamlı olan zirzəmilərə və kürsülü mərtəbələrə üstünlük vermək lazımdır.

Düşmənin qəfil hücumu zamanı əhalinin xeyli hissəsi mühafizə qurğuları ilə təmin edilməyən hallarda müasir qırğıın vasitələrindən əhalinin kütləvi mühafizəsini qısa müddətdə təmin etmək üçün sadə daldalanacaqlar həllədici əhəmiyyət kəsb edir.

4. Sadə daldalanacaqların konstruksiyası.

Sadə daldalanacaqlar adamların işiq şüalanmasından mühafizəsini təmin edir, həmşinin nüvə partlayışı zamanı ionlaşdırıcı şüalanmanın və zərbə dalğasının təsirini xeyli zəiflədir. Bunlar yarağnlardan, səngərlərdən, habelə zirzəmilərdən və

qazılaraq dəriləşdirilmiş digər teztikilən müvəqqəti daldalanma yerlərindən ibarətdir.Bunlar nüvə partlayışı və adi silahların təsirindən bir qədər qorunmaq üçün əhəmiyyətlidir.Məsələn,üstüaçıq xəndək zərbə dalğasının təsirindən 1,5-2 dəfə,şüalanma dərəcəsini 2-3 dəfə zəiflədir.Üstüörtülümiş və damının üstü 60-70 sm-ə çatdırılmış xəndək isə nüfuzedici radasiya və radioaktiv şüalanmanı 200-300 dəfə zəiflədə bilər.Belə daldalanacaqlar adamların paltarlarının və dərisinin səthinə zəhərləyici maddələrin damcılarının,bakterial və yandırıcı maddələrin bilavasitə düşməsinin qarşısını alır.

Lakin nəzərə almaq lazımdır ki,hətta üstü örtülü yarğan belə,zəhərləyici maddələr və bakterial vasitələrdən mühafizəni tamamilə təmin edə bilmir.Buna görədə belə halda əleyqazlardan istifadə etmək lazımdır. Çoxlu müəssisələrin,təşkilatların,idarələrin,kommunal təsərrüfatı obyektlərinin ərazisində,yaşayış sahələrində,köçürmə üzrə toplaş məntəqələrində,stansiyalarda,aeroportlarda,nəqliyyata minmə və düşmə məntəqələrində,artıq köçürmə məntəqələrində və digər bələ yerlərdə sadə daldalanacaqların tikilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Sadə daldalanacaqlar əsas mühafizə vasitələri deyil, yardımçı vasitələrdir və bunlar ekstremal şəraitdə,əsas mühafizə qurğularıçıtaşımadıqda qısa müddət üçün adamların çox cəmləşdikləri yerlərdə düzəldilir.Qazma tipli daldalanacaqlardan müvəqqəti yaşayış üçün də istifadə etmək olar.Lakin zəhərləyici və bakterial maddələrdən üstüörtülü səngərdə mühafizə olunmaq mümkün deyil. Belə hallarda səngərlərdə daldalanarkən fərdi mühafizə vasitələrdən istifadə edilməlidir.

Səngər tikərkən relyefin xarakterinəzərə alınmalıdır.Leysan yağışlar yağarkən və qar yağarkənsu basa biləcək yerlərdə ,torpağın sürüşmə etimalı olan ərazilərdə,magistral qaz,istilik,su kəmərləri yaxınlığında səngər tikmək olmaz.

Sadə daldalanacaqların tikintisinə əhalinin özü cəlb edilir. Belə daldalanacaqlar,adətən,10-15 nəfərlik olur(ən çox 50 nəfərlik) .Sadə daldalanacaqların hündürlüyü 1,8m,eni aşağıdan 0,8m,yuxarıdan 1,1-1,2 m olmalıdır və oturmaq üçün hər adama 0,6 m enində sahə düzəldilməlidir.

Yarğanlar,adətən,uçqunlar altına düşməyəcək ərazidəki müxtəlif yerlərdə;şəhərlərin bağçalarında,stadionlarda,geniş həyətlərdə,kənd yerlərində isə bağlarda,bostan yerlərində,geniş küçələrdə düzəldilə bilər.Belə sahələr elə seçilməlidir ki,oranı qar və yağış suları basa bilməsin.

Sadə daldalanacaqların əksəriyyətinin üstün cəhətləri bunlardır;

- 1.Konstruksiyası çox sadədir.
- 2.Tikinti materialları asan əldə edilir.
- 3.işlərin həcmi az olur.
- 4.Radiasiya daldalanacağıının mühafizə xassələri səviyyəsinə çatdırmaq mümkünündür.

Fənn: Mülki müdafiə

Mövzu:6 Fərdi mühafizə vasitələri və onlardan istifadə edilməsi.

Plan:

- 1.Fərdi mühafizə vasitələrin növləri.
- 2.Tənəffüs üzvlərinin mühafizə vasitələri.
- 3.Dəri səthinin mühafizə vasitələri.
- 4.Köçürmə tədbirləri və mahiyyəti
- 5.Köçürmənin planlaşdırılması və təşkili
- 6.Köçürmənin üsulları

1Fərdi mühafizə vasitələrin növləri.

Fərdi mühafizə vasitələri onlardan istifadə edən şəxslərin ətraf mühitdəki hər hansı zərərli maddələrdən və digər bu kimi təhlükələrdən qorunmaq üçün istifadə olunur.lakin onlar mühafizə zamanı son ümidi vasitəsi kimi qəbul edilməlidir. Fərdi mühafizə vasitələri kollektiv mühafizə qurğularını tam əvəz edə bilməz Eyni zamanda,fərdi şəkildə istifadə olunmasına görə onlar ümumi mühafizə sistemləri üçün əvəzedici vasitə kimi qəbul edilməməlidir.

Əhalinin mühafizə qurğularında daldalanması təhlükəli sahələrdən köçürülməsi ilə yanaşı adamların fərdi mühafizə vasitələrindən vaxtında və düzgün istifadə etməsi də çox vacib əhəmiyyətə malikdir.Mühafizə vasitələrindən istifadə edilməsi lüzumu onunla izah edilir ki ,nüvə silahı kimyəvi və ya bakterioloji silah işlədilərkən əhali o cümlədən mülki müdafiə dəstələrinin şəxsi heyəti müəyyən müddət radioaktiv maddələr(RM) zəhərləyici maddələr (ZM)yaxud bakterioloji vasitələrlə (BV) zəhərlənmiş sahələrdə qalmalı ya da burada xilasetmə işləri aparmalıdır.

Fərdi mühafizə vasitələri bunlardan ibarətdir.

*tənəffüs üzvlərinin mühafizə vasitələri;

*dəri səthinin mühafizə vasitələri

*tibbi mühafizə vasitələri

2.Tənəffüs üzvlərinin mühafizə vasitələri.

Tənəffüs orqanlarını müdafiə edən fərdi mühafizə vasitələri organizmin zərərlə və təhlükəli istehsalat faktorlarından mühafizəsini təmin edən insanın daşıdığı texniki vasitədir. Tənəffüs üzvlərinin mühafizə vasitələrinə əleyhqazlar, respiratorlar və əhalinin özü tərəfindən hazırlanan sadə vasitələrdir. **Müasir əleyhqazlar** adamın tənəffüs üzvlərini və gözlərini havadakı zəhərləyici maddələrin (buxar, duman, qaz, tüstü, ZM damcılarının) radioaktiv maddələrin təsirindən həmçinin aerozol halındakı yoluxdurucu patogen mikroorqanizm və toksinlərdən mühafizə etmək üçün kifayət dərəcədə yüksək qoruyucu vasitələrə və istismar göstəricilərinə malikdir.

Əleyhqazların təcridedici və süzücü növləri olur. **Süzücü əleyhqazlar** (ümumqoşun mülki uşaq əleyhqazları) daha geniş yayılmışdır. Onların işi içərisində fəallaşdırılmış kömür (katalizatorlar) və aerozol əleyhinə (tüstü əleyhinə) süzgəclər olan süzücü uduyu qutunun daxili qatlarından keçərkən zəhərli havanın süzülüb təmizlənməsi prosesinə əsaslanır. Süzücü uduyu qutunun mühafizədici qatları karbon 2 oksidi (dəm qazını) udub saxlaya bilmir buna görə də tənəffüs üzvlərinin karbon 2 - oksiddən mühafizəsinin təmin edilməsi üçün xüsusi (hopkalit) patrondan istifadə olunur.

Hazırda respublikamızın MM sistemində yaşlı əhalinin mühafizəsi üçün QP-5, QP-5M və QP-7V tipli əleyhqazlardan istifadə etmək olar. Məktəblilərin və məktəbəqədər yaşlı uşaqların mühafizəsi üçün isə DP-6M (uşaq əleyhqazı 6-ci tip kiçik ölçülü) DP-6, PDF-7 (süzücü uşaq əleyhqazı, 7-ci tip) PDF-D süzücü uşaq əleyhqazı məktəbəqədər yaşlı uşaqlar üçü) və PDF-Ş (süzücü əleyhqazlardan istifadə oluna bilər. Bunlardan əlavə, 1-5 yaşadək olan körpələrin mühafizəsi üçün KZD-6 uşağı mühafizə cihazı vardır.

Tabəldənkənar əlehyqazlara sənaye əleyhqazları, xüsusən kimya müssisələrdə işlədilən əlehyqazlar aiddir. Bu əlehyqazların qutuları xüsusiləşdirilmişdir, yəni müəyyən bir zəhərli maddədən mühafizə üçün nəzərdə tutulmuşdur, ona görə də qutunun tərkibində müxtəlif uduclar və aerozol süzgəcləri ola bilər.

Təcridedici Əleyhqazlar tənəffüs orqanlarını müdafiə edən fərdi mühafizə vasitələri ətraf mühitdə oksigein tərkibindən,eləcə də zərərli maddələrin tərkibindən və miqdarından asılı oluna bilər.

(İP-4,İP-5 tipli) və ya təsiredici oksigen cihazları (KİP-5,KİP-7,KİP-8) adamın tənəffüs üzvlərini ətrafdakı havadan tamamilə təcrid edir,nəfəs almaq üçün regenerativ (bərpaedici) patrondan alınan ,yaxud oksigen balonundan verilən oksigendin istifadə olunur.Bu cür əleyhqazlar və cihazlar havada ZM-in,PM-inkarbon-2 oksidin konsentrasiyası çox yüksək olan hallarda işlədir.

Oksigenlə təchizetmə prinsipinə görə təcridedici əleyqaz və cihazlar iki qrupa bölünür; Kimyəvi əlaqəli oksigenlə və sıxılmış oksigenlə təchiz edən cihazlar.Birinci qrupa İP-4,İP-46 əlehyqazları,ikinci qrupa İP-5,KİP-7,KİP-8 cihazlar aiddi

Respirator

Tənəffüs üzvlərini radioaktiv maddə və bakterial vasitə aerozollarından (tozlarından) habelə zəhərli tüstülərdən mühafizə üçün respiratorlardan istifadə oluna bilər.Respiratorların iki tipi mövcuddur. Birincilərin yarımmaskaları və süzüçü elementi eyni vaxtda əleyhqazın üz hissəsini təşkil edir,ikincilərin süzüçü silindrli yarımmaskaya birləşdirilir.

Respirator- nəfəs orqanlarını tozdan və zərərli qazlardan qoruyan cihazdır.Məsələn ,havasında şoxlu zərərli toz olan zavodların işçiləri eləcə də tarlalarda bitki mühafizəsi üçün kimyəvi maddələr tətbiq edən mexanizatorlar üzərinə sənaye respirator taxırlar.Yaşlılar üçün R-2 markalı respiratorlar,uşaqlar üçün isə R-2D markalı respiratorlardan istifadə olunur.R-2 respiratoru süzüçü yarımmaskadan ibarətdirki, ondan dəfələrlə istifadə etmək və 12 saatdək mühafizə olunmaq mümkünündür.R-2D respiratoru uşaqlar üçün nəzərdə tutulduğu üçün,kiçik ölçülərə malikdir,fasiləsiz olaraq 4 saat ərzində mühafizəni təmin edir.

Tənəffüs üzvlərni mühafizə edən ən sadə vasitələr.

Belə vasitələrdən əhali respirator kimiistifadə edə bilər.Bunlar quruluşca çox sadədir,ona görə də əhalinin özü tərəfindən hazırlanma və kütləvi mühafizə vasitəsi olaraq işlədirə bilər.Tənəffüs üzvlərinin ən sadə mühafizə vasitələrinə tozdan qoruyan parça maska PTM-1 və pambıqlı tənzif sarğı aiddir.

Tozdan qoruyan PTM-1 parça maskası-iki əsas hissədən maskanın gövdəsindən və bərkidici hissədən ibarətdir.Maskanın gövdəsi 4-5 qat parçadan hazırlanır.Gövdəyə tikilmiş parça zolaqlar dayaq rolunu oynayır.Maskanı sifətin hündürlüyünə uyğun hazırlayırlar.Onun göz yerləri olur ki,buraya şüxə lövhəcikləri (və ya hər hansı şəffaf material,plyonka)salınır.Maska başa onun kənarları boyu tikilmiş parça zolaq (bərkidici hissə) vasitəsilə geyilir.Nəfəsalma zamanı parçanın qatlarından keçən hava maskanın bütün səthində süzülüb təmizlənir.

Pambıqlı tənzif sarğı - ölçüləri 50x100 sm olan tənzif parçasından hazırlanır.Onun orta hissəsinə 30x20sm ölçüdə qalınlığı 1- 2 sm olan pambıq qatı döşəyir.tənzifin kənarlarını uzununa pambıq qatı üstünə qatlayır ,uclarını ortadan uzununa kəsirlər bu zaman iki bağ alınır,Sarığını taxarkən onun aşağı bağları kəllədə.yuxarı bağları isə peysərdə bənd edilir.Geyilmiş sarğı ağızı və burunu yaxşı bağlamalıdır.Gözləri mühafizəsi üçün xüsusi eynək geyilməlidir.

3.Dəri səthinin mühafizə vasitələri.

Təyinatına görə dərinin mühafizə vasitələri xüsusi və əlaltı olur.Xüsusi mühafizə vasitələrindən Mülki müdafiə bölmələri istifadə edir. Dərinin mühafizəsinin əlaltı vasitələri-xüsusi vasitələr olmadıqda bütün əhali eləcə də birləşmənin şəxsi heyəti tərəfindən istifadə olunur.

Dərinin mühafizə vasitələri- bədənin açıq sahələrini,paltar və ayaqqabıları onların səthinə zəhərli maddə damcələri,yoluxucu xəstəlik törədici ləri,radioaktiv toz düşməsindən,həmçinin qismən də işıq şüalanmasının təsirindən mühafizə etmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.Bunlara Ümumqoşun mühafizə kompleksi,yüngül mühafizə kostyumu L-1 və əlaltı vasitələrə(məişət paltarlarının ünsürləri).Mühafizə prinsipinə görə tabel vasitələrinin süzücü və Dərini təcridedici mühafizə vasitələri növləri olur.

Süzücü materialdan tikilən mühafizə paltarı adı parçadan tikilib kimyəvi məhlul hopdurulmuş geyimdən ibarətdir.Dərini mühafizə edən süzücü vasitələrə ZFO-58 markalı süzücü mühafizə paltar komplekti aiddir.ZFO-58 kimyəvi məhlul hopdurulmuş parça kombinzondan,kişi alt paltarından,parça ştelməltliqdan və və iki cüt portyankadan ibarətdir.

Dərini təcridedici mühafizə.Qismən hermetik və qeyri hermetik vasitələrdir.Qeyri hermetik mühafizə vasitələrinə Ümumqoşun mühafizə kompleksi,yüngül mühafizə komplektiL-1,mühafizə kombinzonu və ya kostyumu

addir. Qeyri hermetik mühafizə vasitələri əsasən maye halındakı ZM-maddələrindən mühafizə edir. ÜMK-i mühafizə plasından, mühafizə corablarından və mühafizə əlcəklərindən ibarətdir. Yüngül mühafizə kostyumuL-1 rezinləşdirilmiş parçadan hazırlanan başlıqlı gödəkşədən, corablı şalvardan, ikibarmaqlı əlcəklərdən və şlemaltıqdən ibarətdir.

Dərinin mühafizəsinin əlaltı vasitələri-Bədənin açıq hissələrinin və paltarların qorunması üçün adı rezinləşdirilmiş materialdan olan plasıdan istifadə etmək məqsədə uyğundur. Hətta damcı-maye-zəhərləyici maddədən belə, qısa müddətdə də olsa, onlar qoruya bilər. Başlıq mütləq olmalıdır, yoxdursa, politelin pylonkadan istifadə etmək olar. Ayaqların mühafizəsi üçün rezin çəkmələr, əlləri qorumaq üçün isə dəri və parça materialdan olan əlcəklərdən istifadə etmək olar. Şalvarın ətəklərini sıx bağlamaq lazımdır.

Fərdi tibbi mühafizə vasitələri fövqəladə hallar vaxtı zədəl\nmiş əhalinin profilaktikası və ona tibbi yardım göstərmək üçün nəzərdə tutulmuşdur. Bu vasitələrin köməyi ilə zəhərlənmənin qarşısını almaq, yaxud onu xeyli zəiflətmək, bir sıra zədələyici amillərin təsirinə qarşı orqanizmin dayanıqlığını artırılamamkündür. Bunlara radioprotektorlar, antidorlar və bakteriya əleyhinə maddələr aid edilir.

Radioprotektorlar ionlaşdırıcı şüalanmanın təsir dərəcəsini zəiflədən maddələrə deyilir. Ən çox istifadə olunarı sistamindir. Şüalanmadan 30-40 dəqiqə əvvəl qəbul edilir. Orqanizmə keçən radioaktiv maddələrdən mühafizəsi üçün komplekt yaradır.

Antidotlar ZM-in təsirin qarşısını alan və ya zəiflədən maddələrdir. Bunlar sinir iflicedici təsirli, sionid turşusundan və digər sianid ləri və qıcıqlandırıcı ZM-ə qarşı antidotlar.

Bakteriya əleyhinə maddələr spesifik və qeyri-spesifik profilaktika vasitələrinə ayrıılır. Spesifik profilaktika vasitələrinə zərdablar, vaksinlər, anatoksinlər və bakteriofaqlar addır.

Kimya əleyhinə fərdi paket dəri səthinin ZM-in damcıları, habelə radioaktiv maddə və bakteriyal vasitə aerozolları ilə zəhərlənmiş açəq sahələrini və bu sahələrə toxunan paltar hissələrini qismən sanitariya təmizlənməsindən keçirmək üçündür.

4.Köçurmə tədbirləri və mahiyyəti

Təhlükəli rayonlardan bütün əhali və ya əhalinin ayrı-ayrı qıruları köçürülmür.Müharibə dövrü üçün səfərbərlik vərəqəsi olan şəxslər köçürülmür.Onlar Azərbaycan Respublikası Səfərbərlik və Hərbi Xidmətə Çağırış üzrə Dövlət Xidmətinin sərəncamına gedirlər.Əhali qısa müddətdə kütləvli şəkildə ,yaxud mərhələ-mərhələ köçürülmə bilər. Yerləşdirəcəyi rayonlar və köçürülmə qaydası hərbi komandanlıq orqanları,habelə müvafiq idarə və müəssisələrlə razılaşdırılır.

Miqyasından asılı olaraq təhlükəli zonadan köçürülmə iki yerə ayrılır.Birinci Lokal köçurmə-şəhər mikrorayonları və ya şayış məntəqəllərində həyata keçirilir.Bu köçürmələrdə əhalinin sayı 1000 nəfərə qədər ola bilər.Onlar ən yaxın yaşayış məntəqələrində və ya şəhərin zərəçəkməmiş rayonlarında yerləşdirilir.

Yerli köçurmə böyük şəhərlərdə və onun ətraf rayonlarında həyata keçirilir.Belə halda köçürməli əhalinin sayı bir neçə mindən 100000-ə qədər ola bilər. Köçürülənlər isə daha uzaq şəhər vəya zonalara yerləşdirilir.

Köçürülmə tədbirlərinin yerinə yetirilməsi fövqəladə hallarda əhalinin mühafizəsinin ən səmərəli üsullarından biridir.

Köçurmə tədbirləri həm sülh dövründəki fövqəladə hallarda (təbii fəlakətlər,bədbəxt hadisə və qəzalar zamanı),həm də müharibə dövrünün fövqəladə hallarında (müasir kütləvi və adi qırğıın vasitələri işlədilərkən) əhalinin təhlükəsizliyini təmin etmək üçün həyata keçirilir.

Köçurmə insan həyatı və fəaliyyəti üçün təhlükə yaranan rayonlardan əhalinin mütəşəkkil surətdə çıxarılib təhlükəsiz rayonlarda(zonalarda) yerləşdirilməsi üzrə tədbirlər kompleksidir.

Köçurmə tədbirləri əhalini təhlükəli sahələrdən (zədələnmə ocaqlarından) vaxtında çıxarmağa və bununla da fövqəladə hadisələrin təsirindən törənən tələfatı maksimal dərəcədə azaltmağa imkan verir.

5.Köçürmənin planlaşdırılması və təşkili

Keçmiş müharibələrdə,xüsusən də 1941-1945-ci illər müharibəsi dövründə köçürmə işləri geniş tətbiq edilmişdir.Sonralar sülh dövründə köçürmə içləri geniş tətbiq edilmişdir.Sonralar sülh dövründə Ukraynada yerləşən Çernobil atom elektrik stansiyasında qəza ilə əlaqədar geniş köçürmə işləri aparılmış,bu stansiya ətrafındakı geniş zonadan,yəni Ukraynanın,Belorusiyanın və Rusiya Federasiyasının bir sıra yaşayış məntəqələrindən əhali çıxarılmışdır.

Daşkənddə zəlzələ,Gürcüstanda daşqınlar,Azərbaycanın İsmayıllı rayonunda sürüşmə və digər fövqəladə hallarla əlaqədar da köçürmə işləri həyata keçirilmişdir.

Köçürmə tədbirləri düşmən tərəfindən müasir adı silahlar və kütləvi qırğın vasitələri tətbiq edilməsi,həmçinin təbii fəlakətlər,güclü istehsalat qəzaları baş verməsi ehtimalı nəzərə alınmaqla çox variantlı planlaşdırılmalıdır. Yaranmış vəziyyəti üçün nəzərdə tutulan variantda yerinə yetirilməlidir.

Köçürülmənin mahiyyəti ondan ibarətdir ki,iri şəhərlərdən,vacib obyektlərdən və təhlükəli sahələrdən əhali əvvəlcidin çıxarılib şəhərdənkənar zonadakı az təhlükəli sahələrdən əhali əvvəlcədən çıxarılib şəhərdənkənar zonadakı az təhlükəli rayonlarda yerləşdirilir.Bunun sayəsində iri şəhərlərin əhalisinin sayı dəfələrlə azaldılır,şəhərlərdə qalan adamların müdafiə qurğularında daldalandırılması işi yüngülləşir,müasir qırğın vasitələrinin təsirindən baş verə biləcək tələfatı maksimal dərəcədə azaltmaq imkanı yaranır.

6.Köçürmənin üsulları

Əhalinin köçürülməsi istehsalat ərazi prinsipi üzrə təşkil edilir.İstehsalat - ərazi prinsipi fəhlələrin,qulluqçuların,digər işçilərin və onların ailə üzvlərinin,ali və orta ixtisas məktəbləri tələbələrinin lisey və orta məktəb şagirdlərinin obyektlər üzrə təhlükəli rayonlardan çıxarılib təhlükəsiz zonada yerləşdirilməsini nəzərdə tutur.Qalan əhali isə ərazi prinsipi üzrə yaşayış yerlərindən köçürülr.

Əhalinin köçürülməsinin əsas üsulu kombinasiyalı üsuludur:bu zaman adamların əksəriyyəti piyada,bir qismi isə əldə olan bütün nəqliyyat vasitələri ilə təhlükəli zonalardan dərhal çıxarılır.

Əhalinin köçürülməsi işini bilavasitə yerinə yetirmək üçün köçürmə komissiyalarının qüvvələri ilə toplanış –köçürmə məntəqələri açılır.Bu məntəqələr,adətən,adamlar nəqliyyat vasitələrinə mindirələcək meydançaların və yolların yaxınlığındakı məktəb,klub binalarında və başqa ictimai binalarda açılır.Müxtəlif əhali qrupları toplanış-köçürmə məntəqələrinə əvvəlcədən obyektlər müəyyən edilir.

Toplanış-köçürməməntəqəsinə gələn əhali burada qeydə alınır.Sonra köçürülcək əhali qruplara ayrılır :nəqliyyat vasitələrində aparılacaq adamlar nəqliyyat vasitələrinin növləri üzrə(qatarlar və avtomobil dəstələri) ,Şəhərdən piyada çıxarılaçaq adamlar isə piyada dəstələri üzrə qruplaşdırılır. Gətirilən əhalinin qarşılaşmasını, qeydə alınmasını və yerləşdirilməsini təşkil edir.

Köçürmə üzrə qəbuletmə məntəqələrinin işçiləri gətirilən əhalinin qarşılaşmasını,qeydə alınmasını və yerləşdirilməsini təşkil edir.

Köçürmə zamanı ən lazımı şeyləri- paltar,ayaqqabı,alt paltarı,yataq ləvazimatı və bütün sənədləri götürürlər.

Təhlükəsiz rayonların əhalisi isə təhlükəli zonalardan köçürülüb gətirilmiş əhalinin həyat şəraitinin təmin olunması:radiasiya əleyhinə daldalanacaqların düzəldilməsi,tənəffüs üzvlərinin qoruyan ən sadə mühafizə vasitələri hazırlamaq,ictimai binaların yaşayış yeri kimi uyğunlaşması,əl altında olan materiallardan məişət əşyaları(çarpayı,kürsü,döşək)düzəldilməsi işlərində fəal iştirak etməli,yardım göstərmək.

Fənn:Mülki müdafiə

Mövzu:7 Mülki müdafiə qüvvələrin təyinatı və mülki müdafiə dəstələrin fəaliyyəti

Plan:

- 1Mülki müdafiə qüvvələrin təyinatı.
- 2.Hərbiləşdirilməmiş dəstələr.
- 3.Mülki müdafiə dəstələrin növləri.
- 4.Mülki müdafiə xidmət növləri və xidmət dəstələrin fəaliyyəti

1Mülki müdafiə qüvvələrin təyinatı.

Mülki müdafiə qüvvələri mülki müdafiənin qoşun hissələrindən,ştatlı qəzaxilasetmə dəstələrindən hərbiləşməmiş mülki müdafiə dəstələrindən,həmçinin nazirliklərin ,baş idarələrin və icra hakimiyyəti vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə cəlb olunan müxtəlif dəstələrdən təşkilatlardan və idarələrdən ibarətdir.

Mülki müdafiə qüvvələri FH-in nəticələrini aradan qaldırarkən X və DTİ yerinə yetirmək,bu işləri təmin rtmək eləcə də mülki müdafiə üzrə başqa vəzifələri icra etmək üçündür .Mülki müdafiə qüvvələrinin əsasını hərbiləşməmiş dəstələr təşkil edir.

2.Hərbiləşdirilmiş dəstələr.

Hərbiləşdirilməmiş mülki müdafiə dəstələrinə Azərbaycan Respublikasının vətəndaşı olan 18 yaşından 60 yaşadək kişilər,18 yaşından 55 yaşadək qadınlar cəlb edilirlər.Birinci və ikinci qrup əllillər,hamilə və 8 yaşınadək uşağı olan qadınlar ,həmçinin 3 yaşadək uşağı olan orta və ali tibb təhsilli qadınlar dəstələrə cəlb olunmurlar.Mülki müdafiə dəstələri tabeliyinə və məqsədinə görə aşağıdakı növlərə bölünür.Tabeliyinə görə-ərazi dəstələri və obyekt mülki müdafiə dəstələrinə bölünürlər.Yerinə yetirdikləri vəzifələrə görə-obyektlərdə ümumi məqsədli mülki müdafiə dəstələri,xidmət dəstələri (xüsusi məqsədli dəstələr),kimyəvi təhlükəli obyektlərdə isə ixtisaslaşdırılmış dəstələr yaradılır.

3.Mülki müdafiə dəstələrin növləri.

Mülki müdafiə dəstələri ərazi-istehsalat prinsipi üzrə Naxçıvan muxtar respublikasında, rayonlarında, şəhərlərdə, obyektlərdə və yaşıyış məntəqələrində yaradılır.

Mülki müdafiə dəstələri sülh dövründə aytı-ayrı obyektlərdə yaradılır. Dəstələr adamlarla, aecyalarla, texnikalarla, Texiki avadanlıqla və nəqliyyat vasitələri ilə təchiz olunurlar.

Rayonun mülki müdafiə dəstələri rayonun müssisələrində kənd və qəsəbələrdə yaradılır; xilasedici dəstələr, kəşfiyyat qrupları, ətraf mühitin müşahidə postları, rabitə qrupları, sanitar drujinası, yanğınsöndürmə komandaları, ictimai asayışın mühafizə dəstələri, zərərsizləşdirici dəstələr, heyvanları və bitkiləri mühafizəsi komandaları.

Xilasedici dəstələr 2-4 komandanın ibarətdir. Xilasedici dəstələr zədələnmiş adamları axtarmaq, həkimə qədər ilk tibbi yardım göstərmək, habelə onlar zədələnmə ocağından uzaqlaşdırmaqdan ötrüdür.

Kəşfiyyat qrupu-3-5 manqadan ibarət olur. Bu qrupun əsas vəzifəsi zədələnmə ocağının hüdudlarını, dağıntıların xarakterini, radiasiya və zəhərlənmənin səviyyəsini müəyyən etmək.

Zərərsizləşdirici komanda-2-4 qrupdan ibarətdir. Onun vəzifəsi ərazini, tikintilər və texnikanı zərərsizləşdirmək üçündür.

Sanitar drujinası dəstələri-4-5 drujinadan ibarətdir. Onun vəzifəsi Kütləvi qırğınlarda silahlıların zədələnməsizəməni ilk tibbi yardım göstərmək üçündür.

Mülki müdafiə xidmət dəstələri -xüsusi təyinatlı dəstələr kəşfiyyat, tibbi yardım, yanğınsöndürmə, rabitə dozimetrik və kimyəvi nəzarət və s. məhz dəstələri sayılır.

Rayonun mülki müdafiə qərargahı. Rayonun icra başçısı MM dəstələrinin işinə qərargah və xidmət rəisləri vasitəsilə gündəlik rəhbərlik edir. Qərargah Rayon icra başçısı və onun şöbələrinin idarələrinin və digər təşkilatların işçilərindən təşkil olunur. Qərargaha adətən ştatda olan işçi (qərargah rəisi) rəhbərlik edir. Qərargahın digər şəxsi heyəti öz vəzifələrini əsas işdən ayrılmadan yerinə yetirir. Rayonun icra başçısı həmin şəxslərin bilavasitə qərargahda, xidmətlərdə və obyektlərdə işləyəcəyi günləri (saatları) müəyyən edir.

4.Mülki müdafiə xidmət növləri və xidmət dəstələrin fəaliyyəti

Rayon qərargahının əsas vəzifələri: rayonun mülki müdafiə planını işləyib hazırlanmaq və onun yerinə yetirilməsini təşkil etmək;əhalini,xalq təsərrüfatı istehsalını qorumaq və zərər çəkmiş şəhərlərə yardım göstərmək üçün mülki müdafiənin döyüş hazırlığını daim təmin etmək ;əhaliyə mülki müdafiə siqnalları vasitəsilə xəbər vermək və dəstələrin,xidmətlərin arasıkəsilmədən idarə olunmasını təmin etmək ;kəşfiyyatı təşkil etmək və oana müntəzəm rəhbərlik etmək ;əhalinin və xalq təsərrüfatı istehsalı obyektlərinin nüvə,kimyəvi ,bakterioloji və adı silahlardan sülh mahiyyətli FH-dan mühafizəsinə dair tədbirləri işləyib hazırlanmaq və həyata keçirmək;mülki müdafiə xidmətləri və dəstələri şəxsi heyətinin hazırlığını təşkil etmək və onun keçirilməsinə nəzarət etmək ;rayonun ərazisində yerləşən obyektlərin mülki müdafiə hazırlığına nəzarət etməkdir.

Rayonun (Şəhərin) mülki müdafiə xidmətləri.mülki müdafiə tədbirlərini,dəstələrin hazırlığını və zədələnmiş (zəhərlənmiş)yerlərdə iş görərkən onların düzgün idarə olunmasını nəzərə alaraq -rayon(şəhər);icra Hakimiyyətinin qərarı ilə rayon xidmətləri yaradılır.

Rabitə xidməti-rayon rabitə kontorunun bazası əsasında təşkil edir.Raitə xidmətinin işçiləri-icra hakimiyyəti nümayəndəliyini idarələr,təşkilatlara,bütünəhaliyəFövqəladə hadisə barədə vaxtında xəbər vermək,vəzifələli şəxslər arasında rabitə yaradılmasını təmin edir.

Tibb xidməti -tibb müəssisələrinin bazası əsasında yaradılır(xidmətin rəisi-rayonun baş həkimidir).Xidmət:müalicə -profilaktika,epidemiya əleyhinə və sanitariya-gigiyena tədbirlərini həyata keçirir;tibb dəstələrinin ixtisas hazırlığını təmin edir;zərərçəkmiş, zədələnmə ocağından çıxarılan adamların qəbul edilməsi yerləşdirilməsi və müalicəsi üçün binaları hazırlayır.

İctimai asayışı mühafizə xidməti -rayon polis şöbəsinin bazası əsasında olunur(xidmətin rəisi-rayon polis şöbəsinin rəisidir).Xidmətə dövlət və ictimai mülkiyyəti,şəxsi əmlakları qorumaq,çaxnaşma ların qarşısını almaqdan ötrüdür.Xidmər köçürmə işlərində də əhaliyə yardım göstərir.

Yanğından mühafizə xidməti- yanğından mühafizə təşkilatlarının bazası əsasında yaradılır (xidmətin rəisi-rayonun yanğından mühafizə şöbəsinin idarəsinin rəisi və ya yanğından mühafizə müfəttişidir).Bu xidmətin vəzifələri ;yanğınsöndürən dəstələr hazırlamaqdan yanğına qarşı profilaktika tədbirlərini həyata keçirməkdən

müəssisə ,idarə kənd və qəsəbələrin ərazisində su hövzələri tikilməsini təşkil etməkdən ibarətdir.

Ərzaq və paltarla təchizat xidməti-rayon istehlak cəmiyyətin və ticarət bazası əsasında yaradılır.Bu xidməti;ambarlarda,ərzaq və digər malları zəhərlənməldən mühafizə etməkdir.

Heyvanları və bitkiləri mühafizə xidməti-baytarlıq və aqronmiya idarələri bazası əsasında təşkil olunur.Xidmət-heyvanların və bitkilərin bir sıra xəstəliklərindən mühafizəsini təşkil etməkdə ötrüdür.

Müəssisə direktorları,rəhbərləri mülki müdafiəyə cavabdeh şəxs sayılırlar.Onlara aşağıdakı vəzifələr həvalə olunur.

- obyekt dəstələri yaratmaq ,onları lazımı əmlakla təchiz etmək və bu dəstələrin döyüş hazırlığını təmin etmək.

-əhaliyə FH-in nəticələrindən mühafizə tədbirlərinin öyrədilməsini təşkil etmək.
- mülki müdafiə dəstələri və ahali üçün xüsusi əmlak və fərdi mühafizə vasitələri əldə etmək;bunları toplayıb saxlamaq.

- vəzifəli şəxslərə,dəstələrin şəxsi heyətinə və əhaliyə FH təhlükəsi haqqında vaxtında xəbər vermək.

-əhalinin mühafizəsi üzrə tədbirlərin yerinə yetirilməsinə rəhbərlik etmək;
profilaktika tədbirlərini,epidemiya,epizootiya və yanğın əleyhinə tədbirləri təşkil etmək.

-şəhərlərdən köçürülmüş əhalini və idarələri qəbul edib yerləşdirmək.
- əhalinin köçürülməsini təşkil etmək;
-xəstəxana kollektorları açmaq üçün nəzərdə tutulmuş binaları hazırlamaq.
- dəstələri toplamaq və onların zədələnmə ocağına yürüşünü təşkil etmək
- kənd təsərrüfatı heyvanlarının,bitkilərin ,ərzaq ehtiyatlarının,yemin və su mənbələrinin radioaktiv ,kimyəvi maddələr ,bakterioloji vasitələrlə yoluxmadan mühafizəsi üzrə tədbirləri yerinə yetirmək.

Fənn: Mülki müdafiə

Mövzu: 8 Fövqəladə hallar zamanı ilk tibbi yardım

Plan:

1. İlk tibbi yardımın növləri
2. Qanaxmalar zamanı ilk tibbi yardım
3. Yara və yanıq zamanı ilk tibbi yardım
4. Sınıq, çıxma və əzilmə zamanı ilk tibbi yardım
5. Fərdi tibbi mühafizə vasitələrin növləri
6. İlk tibbi dəsti (aptekçə)

1. İlk tibbi yardımın növləri

Hər hansı fövqəladə hadisə zamanı zərər çəkmiş şəxsin həyatını xilas etmək və sağlamlığının bərpası üçün ona döstərilmiş ilk tibbi yardımın böyük əhəmiyyəti var. İstənilən vaxtda və məkanda baş verə biləcək fövqəladə hadisə zamanı yaxınlıqda tibb işçisi olmaya bilər və bu vaxt digər şəxslər zərərçəkmiş ilk tibbi yardım göstərməyə borcludur. Özünü itirmək və bacarıqsızlıq zərərçəkmişin vəziyyətini daha da ağırlaşdırıbilər. Ona görə də hər kəs ilk tibbi yardım qaydalarını öyrənməli və ehtiyac olduqda həkim gələnə qədər yerinə yetirməlidir.

Təbii fəlakət zamanı insanlarda düşüncə və davranışış dəyişikliyi, depressiya, əsəbilik, ağlama, baş ağrıları, yuxubasma, yardım edənə qarşı inamsızlıq, yardım qəbul etməmək və s.a hallar yaşanır. Bunların baş verməməsi üçün hər kəsin mariflənməsi, müxtəlif fövqəladə hadisələrə əvvəlcədən hazır olması vacibdir. Fəlakət zonasına düşmüş şəxs özünü ələ almalı və təmkinli olağa çalışmalıdır.

İlk tibbi yardım göstərərkən hadisə yerini diqqətlə nəzərdən keçirməli, şəraitli qiymətləndirilməlidir. Elə etmək lazımdır ki, yardım edən özü də zədələnməyə məruz qalmasın. Əlavə zədə almaması üçün zərərçəkəni düşdürü əlverişsiz şəraitdən ehtiyatla çıxarmaq vacibdir. Onu sakit bir yerdə uzatmaq, kəmərini boşaltmaq, yaxasını açmaq, üstünü örtmək və tibbi yardım çağırmaq lazımdır. Zərərçəkmişin vaxtında tibb məntəqəsinə çatdırılması onun həyatını xilas etmək baxımından böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Mülki müdafiənin tibbi xidməti tərəfindən yaralılara və xəstələrə göstərilən tibbi yardım üç növə ayrıılır:

1. İlk tibbi yardım 2. İlk həkim Yardımı 3. İxtisaslaşdırılmış həkim Yardımı

İlk tibbi yardım yaralanmış və ya xəstələnmiş adamın halını yüngülləşdirə biləcək ən sadə tədbirlərin yerinə yetirilməsindən ibarətdir. İlk tibbi yardımı insanların özü və yaxınlıqda olan adamlar göstərə bilər,

İlk tibbi yardım aşağıdakılardan ibarətdir:

- Qanaxmaları müvəqqəti dayandırılmaq,
- Yara və yanlıq yerlərinə sarğı qoymaq,
- Sınıq, əzilmə və çıxıq zamanı yardım göstərmək,
- süni tənəffüs vermək,

2.Qanaxmalar zamanı ilk tibbi yardım

1.Qanaxmalar zamanı ilk tibbi yardım. Qanaxma qan damarlarının hər hansı bir səbəbdən bütövlüğünün pozulduğu yerdən qanın axmasına deyilir. Qanaxmaların əsas əlaməti yaradan güclü pulslu döyünen al rəngli qan axının olmasıdır. Qanaxma qan damarlarının quruluşuna görə arterial, venox və kapilyar qanaxmalar adlanır.

Arterial qanaxma-zədələnmiş arterialardan qanın axmasına deyilir. Axan qan oksigen ilə zəngin olan, al qırımı rəngdə olub, damardan güclü şırnaq vurur. Ürəkdən çıxan qan damarıdır. Belə qanaxma zamanı yaradan qan güclü şəkildə axır, qan ürək nəbzinə uyğun olaraq vurur.

Güclü arterial qanaxma olduqca təhlükəkdir.Ancaq istənilən halda zədə almış şəxsə tibbi yardım göstərilməsi dərhal baş vermelidir.Güclü arterial qanaxma zamanı tez yaradan təxminən 5 sm yuxarıda olmaqla ətrafa qanaxmanı saxlayan sıxac qoymaq tələb olunur.

Venoz qanaxma- venalar zədələndikdə olur.Venalarda təzyiq arteriyaya nisbətən az olur,ona görə də çox da iti axmır,ancaq rəvan və aramsız şırnaqla tökülür.Venoz qanaxmada qan tünd-qırmızı rəngdə olur.Güclü venoz qanaxmalar adətən,arterial qanaxmaya nisbətən zəif və az təhlükəlidir.

Kapilyar qanaxma-Yaranın Bütün səthi qynayır.Rənginə görə o arterial və venoz qanaxmaların orta səviyyəsində olur.Adi hallarda kapilyar qanaxma öz-özünə dayanır.Kapilyar qanaxmalar zamanı adı sarğı qoyulur.

3.Yara və yanıq zamanı ilk tibbi yardım

Yaralanma dəri örtüyünün ya da selikli qişanın bəzən daha dərində yerləşən toxumaların zədələnməsinə deyilir.Zədələnmə xüsusiyyətinə görə yaralar aşağıdakı qaydada bölünür;1.kəsilmiş yaralar,2.sıyrılmış yaralar,3.çapılıq yaralar,4.qopmuş yaralar,5.Qapma yaralar,6.odlu silah yaralar.

Yaralanmalr zamanı zədələnmiş yerə sarğı qoymaq vacibdir.Fərdi sarğı paketlərdən istifadə edərkənilk növbədə zədələmiş nahiyyəni strila etmək lazımdır.Fərdi sarğı paket bintdən və pambıqdan ibarətdir.

4.Sınıq,çıxma və əzilmə zamanı ilk tibbi yardım

Sınıqlar iki cür olur: 1.Qapalı sınıq,2.açıq sınıq.

Dərinin selikli qişası və sümük toxumasının bütövlüğünün pozulmasına açıq sınıq deyilir.

Dəri tam qalarsa,ancaq sümük toxumasının tamlığı pozularsa,buna qapalı sınıq deyilir.Hər iki sınıqlar zamanı dərialtı yumşaq toxuma,əzələ.damar və sinirlər zədələnə bilər.

Sınıqların əsas əlamətləri; ağrı,siskinlik,normal hərəkətin pozulması,ətrafin siniği zamanı onun qısalması və s.Kəllədaxili sümüklər sindiqda qulaqdan və ya burundan qanaxma,qabırğaların,döş sümüyünün siniğində tənəffüsün pozulması müşahidə edilir.Bəzən sınıqlar arterial qanaxma ilə müşaiyət edilir ilk yardım göstərərkən ilk növbədə qanaxmanı dayandırmaq

Sınıq yerində sümüklərin təsbit edilməsi həm ağrının,həm də şokun aqrısını almağa kömək edir. Ən çox ətrafların siniğinə təsadüf olunur.Ətrafları möhkəm şina qoymaqla təsbit edirlər.Şinanı qoymamış xəstəni tərpətmək qəti qadağandır.hazır şina kartondan vəya məftildən olur.Hazır şina olmadıqda cürbəcür taxtadan,budaqdan,kartondan da şina qoymaq olar.yumşaq olmaq üçün şinanın altına çoxlu pambıq və ya tənzif qoymaq lazımdır.

Suda boğulma iki cür baş verir.Birinci növdə ürəyin və tənəffüsün reflektor dayanması müşahidə olur.Dəri örtüyü və görünən selikli qişalar ağarmış və soyuq olur.Belələrinə ağarmış boğulanlar deyilir.batmanın ikinci növündə zərərçəkən göyərmiş olur.belələrinə göyərmiş batan deyilir.

Süni nəfəs verməyə keçməzdən əvvəl nəfəs yollarının azad olduğunu yoxlamaq lazımdır.Zərərçəkəni tez arxası üstə uzatmaq,başını dala elə əymək lazımdır ki,çənəsi boğazılıq düz xətt təşkil etsin.başı dala əyəndə ağız tez açılır.əgər zərərçəkənin çənəsi bir-birinə bərk qüsülsərənda yastı bir alət ilə onu aralamaq və çənələrini arasına tənzif,pambəmrusu qoymaq lazımdır.

Süni tənəffüsü yerinə yetirən adam zərərçəkənin bir tərəfində durur,zərərçəkənin ağızı və burnunu təmiz dəsmal vəya salfetlə ötür.

Yanıqlar yüksək temperaturun,habələ kimyəvi maddələrin bədənə təsiri nəticəsində baş verir.Xüsusən nüvə zədələnməsi ocaqlarında yanığa məruz qalmış yaralıların sayı daha çox ola bilər.Burada çox vaxt yanıqlar travmalarla və radiasiya zədələnmələri ilə birlikdə baş verir.

İşiq şüalanmasının,alovun, qaynar suyun və buxarın təsirindən baş verən yanıqlar Termik yanım deyilir.Dərinin səthinə və selikli qişalara qatı turşuların və qələvi maddələrin təsiri nəticəsində kimyəvi yanıqlar baş verir.Turşular və qələvi maddələr nəinki düşdüyü yeri zədələyir ,həm də orqanizmin ümumi zədələnməsinə səbəb olur. Dərinin səthinə və selikli qişalara radioaktiv maddələr düşüb orada uzun müddət qaldıqda radiasiya yanıqlar meydana

gəlir.Termik,kimyəvi və radasiya yanıqlarının ağırlıq dərəcəsi nəinki toxumaların zədələmə dərinliyindən, həm də yanıq baş vermiş səthin sahəsindən asılı olur ölçüləri bədənin bütün ümumi dəri səthinə görə faizlə ifadə edilir.Yaşlı adamlarda bədənin bütün səthinin 9%-i,sinəsinin və qarının səthi-18%-ni,gövdənin arxa tərəfinin səthi-18%-ni,bir ayağın səthi-18%-ni,aralığın və digər üzvlərin səthi-1%-ni təşkil edir.

Yardım göstərəkən ilk növbədə alışmış paltarları söndürmək,bu məqsədlə adamın üstünə palto,adyal salmaqla alovu səngitmək lazımdır.Sonra bədənin yanıq yerini paltardan azad edirlər.Yanıq yerindən suluğu qopartmaq ,yanıq səthə əllə toxunmaq,yanığa yağı,məlhəm və başqa maddə sürtmək olmaz.Yanıq yerinə sterli sarğı qoyurlar.

5.Fərdi tibbi mühafizə vasitələrin növləri

Fərdi tibbi mühafizə vasitələri fövqəladə hallar vaxtı zədələnmiş əhalinin profilaktikası və ona tibbi yardım göstərmək üçün nəzərdə tutulmuşdur.Bunlara radioprotektorlar,antidotlar və bakteriya əleyhinə maddələr aiddir.

Radioprotektorlar ionlaşdırıcı şüalanmanın təsir dərəcəsini zəiflədən maddələrə deyilir.Bunlardan ən çox yayılan sistamindir.Sistamin həblərini şüalanmadan 30- 40 dəqiqə əvvəl qəbul etmək məsləhətdir.

Antidotlar zəhərləyici maddələrin təsirinin qarşısını alan və ya zəiflədən maddələrdir.Bunlar sinir iflicidici təsirli,sionid turşusuna və digər sianlara və qıcıqlandırıcı təsirli zəhərləyici maddələrə qarşı antidotlardır.

Bakteriya əleyhinə maddələr spesifik və qeyri- spesifik profilaktika vasitələrinə ayrıılır.Spesifik profilaktika vasitələrinə zərdablar,vaksinlər ,anatoksinlər və bakteriofaqlar aiddi

6.İlk tibbi dəsti (aptekçə)

Aİ-2 fərdi aptekçəsində insan orqanizminə ionlaşdırıcı şüalanmaların,ZM-in və BV-in təsirinin qarşısını alan və ya bu təsiri zəiflədən,habelə şok halının qarşısını alan preparatlar olur.Aptekçə narıncı rəngli plastik materialdan düzəldilmiş kiçik qutudan ibarətdir.Qutunun içərisində plastik spris-tübiki və

dərman penalları yerləşdirilmişdir.Sınıqlar və geniş yanıqlar zamanı ağrı şokuna qarşı -1ml 2%-li promedol məhlulu işlədirilir,məhlul aptekçənin 1-ci yuvasındaki şpris-tübik vasitəsilə əzələyə yeridilir.Fosforlu üzvi maddələr 2-ci yuvada yerləşir. 3-cü yuvada bakteriya əleyhinə 2 sayılı dərman-sulfametiksın yerləşir.4-cü yuvada 1 sayılı dərman –sistamin yerləşir.5-ci yuvada iki rəngsiz 1 sayılı dərman-tetrosiklin yerləşir.6-cı yuvada radiasiya əleyhinə 2 sayılı dərman-kaliomyodid yerləşir.7-ci yuvada göy rəngli penalda ürək bulanma üçün dərman-etaperazin yerləşir.

Kimya əleyhinə fərdi paket dəri səthinin ZM-damcıları ,habələ radioaktiv maddə və bakterial vasitə aerozolları ilə zəhərlənmiş açıq sahələrini və bu sahələrə toxunan paltar hissələrini qismən sanitariya təmizlənməsindən keçirmək üçündür.Bu paket işərisində hər cür ZM-i zərərsizləşdirmək üçün polideqazasiya mayesi olan şüşə flakondan və 4 ədəd pambıq tənzif salfetdan ibarətdir.